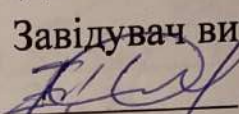

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри

Ніна РЖЕВСЬКА
«   »   2022 р.

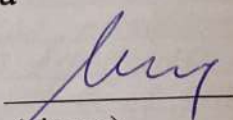
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

**Тема: «МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС У
КОНТЕКСТІ «СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 2 курсу, 208 М групи, Пелешенко Анастасія
Валеріївна

Керівник: к.і.н., доц. кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних
студій Боротканич Наталія Петрівна

Нормоконтролер

(підпис)

Олексій МЕНДРІН

КИЇВ 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО» В РАМКАХ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	7
1.1 Основні ідеї формування програми «Східне партнерство».....	7
1.2. Концепція, ключові принципи та організаційна форма програми «Східне партнерство»	16
РОЗДІЛ 2. ЗВ'ЯЗКИ ЄС З КРАЇНАМИ-УЧАСНИКАМИ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	27
2.1. Питання впровадження програми «Східне партнерство» у пострадянських регіонах.....	27
2.2 Сутність та передумови європейської інтеграції в Україні	37
2.3. Вектор політики «Східного партнерства» стосовно України	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ «СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА».....	56
3.1. Проблемні аспекти впровадження політики «Східного партнерства».....	56
3.2 Подальший розвиток євроінтеграційних процесів в рамках «Східного партнерства».....	62
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	90

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЄЕС – Європейська економічна спільнота
- ЄП – Європейський парламент
- ЄПС – Європейська політика сусідства
- ЄС – Європейський Союз
- КЄІ – Комітет європейської інтеграції
- МСП – Малі і середні підприємства
- НАТО – Північноатлантичний пакт
- ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі
- ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку
- РЄ – Рада Європи
- СНД – Співдружність Незалежних Держав
- СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- СХП – Східне партнерство
- ФГС – Форум громадянського суспільства
- ERASMUS – Схема дій Європейського регіону для мобільності студентів
- KERM – Європейський комітет Ради Міністрів
- MUNDUS – Міжнародна програма співпраці і мобільності у сфері вищої освіти
- RHARE – програма фінансування пріоритетних завдань на допомогу країнам-кандидатам з Центральної та Східної Європи у підготовці до вступу в ЄС
- TACIS – програма технічної допомоги новим незалежним державам Східної Європи і Центральної Азії в перехідний період
- TAIEX – Інструмент технічної допомоги та обміну інформацією
- TEMPUS – Транс'європейська програма взаємообмінів між університетами

ВСТУП

Актуальність дослідження. Внаслідок міцних культурно-історичних та соціально-економічних взаємозв'язків протягом тривалого періоду спостерігається підвищений інтерес до питань зміцнення взаємин із країнами-сусідами. На сьогоднішній момент набувають гостроти питання, що стосуються процесу становлення та вдосконалення країн Східної Європи, а також впливу на цей шлях країн ЄС. Крім бажаної адаптації угод, залишається актуальним питання кінцевої мети «Східного партнерства». Останніми роками інтерес ЄС до Східного регіону знизився, оскільки реформи в країнах партнерства зупиняються, а внутрішні конфлікти відволікають увагу від «Східного партнерства». Крім того, війна Росії з Україною ставить під загрозу весь майбутній європейський порядок. Це змушує глибоко переглянути інтереси ЄС та його сусідів. Близька політична асоціація та інтеграція в політику ЄС стали результатом цього компромісу. Такий підхід порушує питання про подальшу інтеграцію. У зв'язку з цим виникає все більш актуальне питання щодо розгляду проєкту «Східного партнерства», в контексті якого країни-учасниці здійснюють інтенсивний діалог з ЄС.

Метою дослідження виступає визначення ключових патернів, стадій, завдань та можливостей у сфері формування взаємовідносин ЄС із пострадянськими державами у контексті реалізації проєкту «Східного партнерства».

Відповідно до поставленої мети, у цій роботі визначено такі **завдання**:

- розглянути питання про зміст, базові засади та організаційну форму діяльності проєкту «Східне партнерство»;
- позначити причини виникнення проєкту «Східне партнерство»;
- проаналізувати специфіку впровадження проєкту «Східного партнерства» у пострадянських державах;
- викласти особливості проведення політики «Східного партнерства» на території України;
- дослідити чинні складнощі у реалізації програми «Східного партнерства»;

- визначити перспективність сучасного періоду у розвитку громадської діяльності ЄС у сфері «Східного партнерства».

Об'єктом дослідження є питання зв'язків ЄС та країн-учасниць проєкту «Східного партнерства» на сучасному етапі.

Предметом дослідження є формування та реалізація різноманітних коопераційних проєктів у контексті проєкту ЄС «Східне партнерство».

Методи дослідження. У процесі виконання дипломної роботи застосовувалися такі методи, як: історико-генетичний та причинно-наслідковий зв'язок, аналіз та синтез, систематичний аналіз та зіставлення, науково-практична абстракція та генералізація.

Інформаційна база дослідження. Опорною базою цього дослідження є ключові положення стосовно принципів функціонування Європейського Союзу, Європейської політики сусідства й «Східного партнерства», Декларації самітів «Східного партнерства». Зокрема, були використані відомості дослідження Інституту безпекових досліджень ЄС (EU ISS) по еволюції програми «Східного партнерства» й оцінки отриманих результатів ініціативи для країн-учасниць Східного партнерства. Також використовувалися матеріали дослідження Visegrad Insight стосовно 4 сценаріїв щодо «Східного партнерства» до 2030 року. Всі публікації складаються з наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі публічного адміністрування, публікацій у періодичних виданнях, інформації статистичного характеру, а також мережових інформаційних даних. Відповідно до предметного підходу, наявні матеріали слід класифікувати за категоріями:

- видання, що стосуються питань взаємовідносин між ЄС та Україною у контексті «Східного партнерства» загалом.

- праці присвячені розгляду проєкту «Східного партнерства», у яких розглядаються характерні риси становлення програми, принципи функціонування цієї ініціативи, вивчаються інструменти адміністрування.

- матеріали наукових праць, пов'язані з вивченням проблематики подальшого просування та розвитку проєкту «Східного партнерства» та позначення шляхів їх

реалізації.

Апробація отриманих результатів. Результати досліджень були оприлюднені в рамках X Всесвітнього конгресу «Авіація у ХХІ столітті» – «Безпека в авіації та космічні технології».

Структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел, а також додатків.

РОЗДІЛ 1. «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО» В РАМКАХ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Основні ідеї формування програми «Східне партнерство»

На теоретичному рівні політичний курс на розширення ЄС (у т.ч. шляхом участі країн-сусідів у системі зовнішніх регуляторних впливів) переважно позначається як «політика європеїзації», котра першочергово перевірялася у сфері відносин з країнами, що мали статус держави-кандидата на набуття членства в ЄС, а пізніше застосовувалася як розширена форма у взаємовідносинах з країнами-сусідами.

Подібний напрям знаходимо у дослідженнях Е. Геддеса, М. Емерсона, С. Карера, Ж. Монара, Ф. Шиммельфенніга, тощо. За визначенням викладача А. Вільямса, розроблена в інституціях ЄС концепція зовнішньої управлінської системи передбачала охоплення як можна ширшої території за кордонами ЄС. Задля зазначеної мети пропонувалося спрямувати різноманітні інституціональні механізми на поширеність системи зовнішніх управлінських зв'язків [68].

Серед європейських політологів шириться переконання, що нормативно-правова регламентація процесів міжнародного партнерства передбачає застосування масштабного підходу, спроможного забезпечити комплексне врегулювання таких питань, як подолання прірви в життєвому стандарті для населення промислово розвинутих і низькорозвинутих країн, вирішення внутрішньополітичної дестабілізації і запобігання збройним конфліктам [57].

Складовою реалізації політичного складника трансформаційних процесів Європейського Союзу в інтеграційних процесах на сучасному етапі вважається ініціатива «Східне партнерство». О. І. Єгорова наголошує, і зазначає, що «Східне партнерство» виступає компонентом Європейської політики сусідства, і є також складовою Спільної зовнішньополітичної діяльності ЄС [13].

Зазначена програма націлена на держави Східної Європи: Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Молдови, України та Грузії та спрямована на формування східного

виміру Європейської політики сусідства з метою забезпечення її подальшого розвитку. ЄС сформував і використовує в межах ініціативи «Східне партнерство» своєрідний механізм тиску, застосовуючи при цьому комплекс інструментів для активізації процесів проведення бажаних реформ у державах, розташованих на схід від кордону ЄС [16].

«Східне партнерство» – є курсом Європейського Союзу, націленим на укріплення взаємин зі своїми східними сусідами. Дана програма розглядається у якості масштабнішого партнерства зі східноєвропейськими державами. Зазначена ініціатива розповсюджується на 27 країн-членів ЄС та шість країн – Україну, Молдову, Грузію, Азербайджан, Білорусь та Вірменію.

Доречно наголосити, що ідеї подібного характеру назрівали задовго до нинішнього етапу. Зокрема, про це говорили і польські лідери. Так, у міжвоєнний період Першої та Другої світових воєн тогочасним польським лідером Ю. Пілсудським висувалася теза побудови Міжмор'я – тобто заснування конфедеративної держави, здатної об'єднати Польщу, Україну, Білорусь, Литву, Латвію, Естонію, Молдову, Угорщину, Румунію, Югославію, Чехословаччину і охопити землі від Балтійського до Чорного морів. Створення згаданої конфедерації, як він вважав, повинно було б забезпечити процес поживлення національно-культурних надбань середньовічної Речі Посполитої, та попередити можливості зростання впливу Радянської Росії в зазначеному регіоні. Відповідні теоретичні положення висувалися також іншими державами, зацікавленими у збільшенні свого впливу в регіоні [31].

Огляд історичних ретроспектив висвітлює низку провідних засад виникнення ініціативи «Східне партнерство». Причиною цього, з урахуванням нюансів процедури схвалення управлінських рішень в ЄС, послужило те, що дана ініціатива постала як наслідок досягнутої серед країн-членів ЄС однотайності відносно перспективи продовження процесів інтеграції та збільшення кордонів Союзу «на Схід». Так як окремі держави-члени, зокрема Україна, декларували про власні європейсько-інтеграційні прагнення, а деякі, як, наприклад, Білорусь, не демонстрували подібних

намірів [39].

К. Корнієнкова вирізняє низку важливих інструментів міждержавного співробітництва в галузі Європейської політики сусідства у форматі міждержавного співробітництва на двосторонньому рівні:

- регуляторний (Плани дій);
- здійснення освітнього та культурного співробітництва (ERASMUS MUNDUS, TEMPUS);
- інституціонального розвитку (проекти Twinning, TAIEX, SIGMA та Всеохоплююча комплексна програма інституціональної розбудови в країнах Східного партнерства);
- фінансовий (ЄІСП).

У багатосторонньому порядку при здійсненні такої співпраці залучаються наступні інституційні моделі:

- модель транскордонного партнерства (проекти прикордонного співтовариства);
- інституціональна модель (4-рівнева організаційна форма у «Східному партнерстві» та інституціональна модель системи трьох спільних інституцій – співголювання, єдиного секретаріату і загального регламентного комітету в Союзі Середземномор'я) [58].

Доцільно наголосити, що формування «Східного партнерства» постає своєрідним втіленням складного компромісу, завдяки якому вдалося максимально наблизити інтереси представників ЄС до позицій усіх країн-членів, включаючи скептично налаштованих до розширеного ЄС (ФРН, Франція), та навіть держав-партнерів з регіонів СНД.

Відтак, ініціатива «Східне партнерство» спирається на цілковиту фінансову та політичну допомогу державам-членам зі сторони інституцій та країн-членів ЄС. Першопочатково «Східне партнерство» прагнуло реалізувати вирішення одразу декількох однаково важливих та взаємопов'язаних задач:

- забезпечення для східних сусідів «суттєвої допомоги у їх демократичних та

спрямованих на ринок реформах й посиленні їх державності та територіальної суверенності»;

– донести східним партнерам «цілісне політичне повідомлення щодо солідарності ЄС»;

– посилення стабільності, захищеності та благополуччя як в країнах-членах ЄС, країнах-партнерах ініціативи, та загалом на всьому континенті [20].

Наступною передумовою послугувало стремління Європейського Союзу до зміцнення стабільності та безпеки в регіоні внаслідок посилення власного геополітичного контролю. Оскільки на момент створення ініціативи «Східне партнерство» у 2009 році значна частина учасників ініціативи перебувала в зоні низки регіональних конфліктів.

Наприклад, у Молдові – це була дестабілізація придністровської ситуації, у країнах Південного Кавказу – Азербайджані та Вірменії – наявний карабахський конфлікт, у Грузії, незадовго до створення ініціативи, розгорілася російсько-грузинська війна в Південній Осетії та Абхазії. Водночас усюди очевидним чи опосередкованим чином спостерігалася причетність Російської Федерації [58].

Відповідно до Спільної декларації Празького саміту від 07.05.2009 р., головна мета проекту спрямована на втілення необхідних заходів для пришвидшення процесу переходу до відносин асоціації з ЄС, якими визначено утворення всеосяжної та розширеної зони безперешкодної торгівлі, забезпечення належних умов щодо посилення мобільності населення через спрощення візового режиму, заохочення процесів регіонального розвитку відповідно до принципів політики регіонального виміру ЄС, започаткування інтегральної програми прикордонного співробітництва, співпраці у питаннях енергетичної безпеки, узгодження національного та цивільного законодавства, доведення їх засад до стандартів ЄС [29].

I. Березовська доречно наголошує, що своєрідністю «Східного партнерства» виступає втілення засад кондиційності і розмежування на засадах прийняття загальних положень про кооперацію між ЄС і безпосередньо кожної з країн-членів [4].

Важливо підкреслити, що наступною передумовою утворення зазначеного формату взаємодії є необхідність забезпечення ЄС гарантій власної енергетичної безпеки. Йдеться про те, що Європейський Союз перебуває в певній залежності від газового та нафтового постачання з Росії, насамперед, завдяки тому, що частка російського «Газпрому» на загальноєвропейському ринку складає понад 30 %, відтак для більшості країн Центрально-Східної Європи даний коефіцієнт часом підвищується [37].

Зазначене становище призводить до того, що ЄС має на меті переосмислення відносин, переглядаючи домовленості зі східними державами-транзитерами та здійснюючи пошуки альтернативних партнерів [16].

Необхідно також наголосити на необхідності використання Європейським Союзом «м'якої сили» для нарощування результативності власної впливовості. Завдяки перевагам своєї ідеології, переважно високому рівню життя в країнах-членах, здобуткам на світовій арені, ЄС вдається до залучення ресурсів для формування світової громадської позиції й зростання популярності організації поміж інших країн світу.

Додатковою ознакою «м'якої сили» ЄС в протизвагу до політики Росії є можливість залучення більш універсальних важелів впливу не використовуючи військову силу. Подібні інструменти стосуються питань кооперації в культурі, науково-технічній та освітній сферах, наданні гуманітарної підтримки, проведенні інформаційних проектів і поглибленні партнерських зв'язків.

Зокрема, згідно з М. Рабіновичем, «застосовуючи курс «м'якої сили», ЄС створив інвестиційну привабливість інтеграції європейських держав, стимулюючи їх до формування та розвитку демократичних орієнтирів та ринкових відносин, з подальшим встановленням стабільності й миру на європейському континенті» [30].

Виходячи з цього, ініціатива «Східне партнерство» набула значення механізму не лише регулювання ЄС економічних і політико-правових аспектів у регіоні, однак сприяння розвитку і розповсюдженню в них демократичних принципів, норм та порядків, а також європейських цінностей. Так, Європейська політика сусідства

окреслилась як справжня змістовна трансформація взаємин зі стратегічними східними сусідами зі змістовним вдосконаленням відносин у політичній, торговельно-економічній і безпековій складових. Завданням якої є підвищення достатку й міцності згаданих держав і, відповідно, гарантування безпекового простору ЄС [50].

Виходячи з цього, серед найголовніших питань, поставлених ініціаторами проекту, стоїть проблема інформування потенційних споживачів із загальною концепцією та спрямованістю «Східного партнерства». Передусім необхідно впевнити представників держав-учасниць програми в її результативності в якості систематичного, багаторічного проекту. Основною його метою визначено не запровадження однократних або перехідних інструментів і конструкцій, що репрезентують набір окремих елементів процесу формування стратегічних рішень, націлених на досягнення європейської інтеграції, а спрямування до розбудови цілісного і багатопланового механізму, покращення та розширення співробітництва між ЄС та країнами-учасницями «Східного партнерства» на двосторонньому та багатосторонньому рівнях.

Значення Програми вбачається у спрямуванні активностей держав-учасниць в напрямі їх модернізації. При цьому завданнями програми можуть вважатися сприяння певним політичним процесам, а не їх зміна або підміна. Тобто, членство у «Східному партнерстві» на пряму не забезпечує надання у майбутньому повноправного членства в ЄС, однак, як і у випадку України, воно не є абсолютною альтернативою повноправної інтеграції з Євросоюзом. Головним критерієм «Східного партнерства» є забезпечення конкретних результатів для громадян. З цього приводу було опрацьовано 20 ключових завдань на період до 2020 року, узгоджених з представниками зацікавлених сторін [27].

Зазначений двосторонній нормативно-правовий акт був прийнятий у 2017 році для виконання спільних завдань з метою сприяння реалізації узгоджених ініціатив протягом періоду до 2020 року й здійснення більш ефективного спостереження за ходом їх виконання.

Серед низки першочергових завдань можна виокремити такі:

- Розширення базових маршрутів Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T);
- Посилення інституційної відповідальності щодо енергоефективності;
- Забезпечення доступу підприємств малого та середнього бізнесу (МСП) до фінансової підтримки, у першу чергу, шляхом кредитування в національній валюті;
- Створення можливостей для скорочення рівня стаціонарних тарифів на мобільний зв'язок серед країн партнерів завдяки науковим дослідженням;
- Розширення спроможностей у галузі торгівлі;
- Залучення громадськості;
- Підтримка молоді.

Підготовлений Європейською Комісією та Європейською службою зовнішньої діяльності спеціальний робочий документ «Східне партнерство» концентрує на найважливіших напрямках та пріоритетах конкретизував досягнення цілей у п'яти пріоритетних сферах співробітництва, визначених на Саміті «Східного партнерства» у Ризі у 2015 році:

1. Підвищення спроможності державного управління: вдосконалення діяльності установ й гарантування доброчесного врядування. Потужні державні інституції і доброчесне керівництво є необхідними складовими економічної стабільності і соціальної справедливості. Вдосконалення системи корпоративного управління, покращення діяльності виборчих систем, зміцнення системи судочинства, протидії корупції, активізація співробітництва у безпековій сфері, насамперед у питаннях подолання злочинності, протидії конфліктам, профілактики криз, протидії новим загрозам та підтримки кібербезпеки є запорукою зміцнення довіри громадян до їхньої держави й створення суспільства доброчесності. Водночас, розширення співробітництва у сфері безпеки дозволить ЄС та Східним партнерам ефективніше протистояти загрозам та захищати своїх громадян.

2. Укріплення економіки: фінансовий розвиток і розширення ринкових

можливостей. Сфера економічного розвитку й ринкових можливостей передбачає реалізацію 20 пріоритетних напрямів на перспективу до 2030 року, зокрема, спрямованих на покращення бізнес-середовища, стимулювання працевлаштування, і поліпшення умов для зростання доходів громадян, зокрема, за допомогою вдосконалення бізнес-середовища. ЄС надаватиме «Східним партнерам» необхідну підтримку для просування до розгалуженої, стабільної та модерної економіки, створюватиме зайнятість у нових секторах, стимулюватиме надходження інвестицій й підтримуватиме стабільність макроекономіки, прискорюватиме економічну трансформацію й підвищуватиме ефективність торгівлі країн-партнерів з ЄС й у відносинах з іншими країнами.

3. Поліпшення сполучуваності: функціональна сумісність, забезпечення енергоефективності, збереження довкілля та запобігання зміні клімату. Вдосконалення комунікаційних технологій, впровадження заходів з енергозбереження, поліпшення охорони навколишнього середовища та пом'якшення кліматичних змін сприятиме забезпеченню сталості країн-партнерів. Розвиток транспортного сполучення забезпечить стимулювання розвитку міжнародної торгівлі й послуг у секторі подорожей та туризму.

Інтеграція енергоефективності сприятиме укріпленню потенціалу енергетичної безпеки й відкриє додаткові стимули для економічних перетворень. Активізація заходів з подолання негативних наслідків адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату допоможе зробити економіку країн-партнерів більш ефективною, зменшити вразливість до негативних наслідків зміни клімату й одночасно забезпечити зростання якості життя громадян.

4. Розширення можливостей громадськості: зміцнення мобільності та міжлюдських контактів. Центральне місце у питаннях мобільності та контактів між людьми належить забезпеченню регулярних і сприятливих обмінів в суспільстві. Завдяки мобільності та багатостороннім відносинам між громадами, включно з лібералізацією візового режиму, в організованому та безпечному середовищі, відкриваються можливості ознайомлення з кращими здобутками та досвідом інших

країн. Також підкреслено особливі зусилля для забезпечення інвестицій в молодь як капітал майбутнього шляхом забезпечення розвитку їхніх професійних навичок та сприяння їх зайнятості.

5. Співробітництво з ширшим колом громадськості, питання гендеру та комунікації. Структуралізована робота з представниками широкого кола організацій громадськості, прагнення до гендерної рівності та усунення дискримінації, а разом з тим покращені, доступні та індивідуалізовані стратегічні комунікації на структурному рівні відповідно до чотирьох пріоритетних напрямів «Східного партнерства» [31].

Також значне місце у «Східному партнерстві» приділяється питанням регіонального просування, оскільки завдяки йому громадяни матимуть змогу отримати відчутні результати щодо процесу європейської інтеграції.

Підтримка регіонального розвитку сприятиме:

- Соціальному та економічному зростанню регіонів;
- Зниженню рівня соціальної напруженості у суспільстві;
- Поліпшенню добробуту населення регіонів;
- Підвищенню серед населення підтримки євроінтеграційних процесів;
- Зміцненню інфраструктури.

Таким чином, ініціатива «Східне партнерство» створювалася у якості східного виміру Європейської політики сусідства, що, відповідно, постала у якості реагування на процеси розширення ЄС та потребу побудови тісніших відносин із державами-сусідами.

Обумовлювалося це прагненням запобігання створенню додаткових розділових ліній на європейському напрямку й забезпечення стійкості кордонів ЄС шляхом розширення кооперації з найближчими державами-сусідами. Одночасно перспектива партнерства в контексті подібного співробітництва певним чином виключається. Формування програми «Східне партнерство» обумовлювалося відмінністю регіонів, розташованих у межах ЄПС, і наявністю більш масштабних євроінтеграційних прагнень у країнах Східної Європи. Запроваджена політика Східного партнерства у

2009 році полягала у забезпеченні належних політичних можливостей і умов для розширення інтеграційних процесів через активізацію взаємодії у зазначених областях, сприяючи поступовому просуванню країн-учасниць програми до Європейського Союзу.

1.2. Концепція, ключові принципи та організаційна форма програми «Східне партнерство»

Важливо наголосити, що політика ЄС відносно східних сусідів постала приводом фундаментальних напрацювань низки українських дослідників. З-поміж них можна вирізнити дисертаційні доробки М. Пашкова й О. Моїсеєнко, котрі описують Європейську політику сусідства, принципи її існування й механізми запровадження ініціативи «Східного партнерства». Поряд із ними, політиці ЄС надається увага у працях М. Рабінович.

Остання дослідниця зазначає, що ініціатива «Східне партнерство» започаткувала новий етап у формуванні системи партнерства України та ЄС, мета якого спрямована на зміцнення взаємовідносин та розвиток системних інтеграційних зв'язків [30].

Запровадження «Східного партнерства» засноване на принципах обумовленості, адресності та спільної відповідальності. Відповідно до принципу обумовленості відбувається запровадження для кожної країни особистих нормативів щодо реалізації необхідних перетворень і формування відповідних інструментів мотивації й відповідальності.

Іншими словами, спрацьовує механізм «більше за більше», при якому якість співпраці з ЄС обумовлюється дієвістю здійснюваних країною перетворень щодо наближення до стандартів ЄС, за яким передбачено можливість переходу до чергового етапу інтегрування після виконання вимог попереднього етапу. Такий підхід сприяє запобіганню виникненню певних розбіжностей у разі, коли висунуті проекти не враховують національний характер інтересів окремої країни чи є

передчасними для неї на визначеному рівні [46].

Запровадження «Східного партнерства» будується на засадах диференціації, загальної власності й спільної причетності та відповідальності. В результаті аналізу матеріалів офіційної документації щодо ініціативи «Східного партнерства» були ідентифіковані певні імпульси щодо двостороннього співробітництва в умовах узгодження дій між ЄС та країнами-партнерами завдяки створенню Угоди про асоціацію, що підписується з тими державами, котрі досягнули суттєвого розвитку в контексті процесів утвердження демократії, правової держави, забезпечення поваги до прав людини, започаткування ринкової економіки, а відтак стійкого прогресу в стабільному розвитку та ефективному управлінні.

Що стосується багатостороннього формату, на сьогодні в рамках «Східного партнерства» було сформовано чотири тематичні платформи в чотирьох областях:

- Демократія, ефективне управління та стабільність;
- Економічна співпраця та зближення з політикою ЄС в окремих галузях;
- Енергетична безпека;
- Регіональна безпека;
- Контакти між людьми [56].

Особливу вагу вони мають у відносинах ЄС з Україною на шляху євроінтеграції нашої країни на засадах західноєвропейських дипломатичних устоїв, міжнародного правознавства, напрацьованих впродовж століть формах геополітичного співіснування. При цьому принципи ініціативи «Східного партнерства», що сформувалися у 2008-2013 роках носять спорідненість з базовими принципами права ЄС – загальноправовими та функціонально-процедурними.

Ю. Костюченко наголошує на відповідності відображення у засадах «Східного партнерства» основних принципів права ЄС, зокрема, принципу правового порядку, а значить забезпечення відповідності принципам юридичної визначеності, сумірності, справедливості, добросовісності [59]. Отже, понятійний апарат засад «Східного партнерства» є сукупністю висловлення понятійного апарату та основоположних начал в праві ЄС в рамках реалізації ініціативи «Східне

партнерство».

Відтак, на базисних положеннях первинного законодавства ЄС, зокрема ст. 21 Договору про ЄС, ст. 23 Договору щодо діяльності ЄС про заснування стосовно здійснення прямої дипломатичної практики на міжнародній арені (зведена редакція договорів), почали базуватися «принципи Східного партнерства». Йдеться про загально-правові засади функціонування ЄС, принципи європейського та міжнародного права [25].

Значення основних засад ЄС, серед яких можна виділити принципові питання про солідарність, субсіларність, розширення, створення політичної асоціації та забезпечення економічної інтеграції задля утворення системи пріоритетів «Східного партнерства», підкреслює М. Матракова[60].

Дослідження й характеристики засад Східного партнерства здійснено, серед іншого, у дослідженнях І. Артьомова, В. Власенко, О.Гріненко. Істотним елементом реалізації принципів для асоційованих учасників «Східного сусідства» виступило Комюніке – комплекс матеріалів з рекомендаціями стосовно перспектив та напрямів реалізації «Східного партнерства».

Його було сформовано 3 грудня 2008 року ЄК для Саміту ЄС, і вже 11 грудня на засіданні відбулося затвердження основних напрямів ініціативи та нових проєктів з урахуванням можливостей співробітництва. Також експерти дійшли висновку, що насамперед, «Східне партнерство», порівняно з всіма іншими державними аспектами політики розширення ЄС, характеризується диверсифікованим характером, який передбачає необхідність максимального наближення до Євросоюзу, враховуючи ситуацію в конкретній державі та обрання нею певного способу взаємовідносин з ЄС, що зумовлює характер та ступінь взаємної зацікавленості сторін у співпраці.

Спираючись на існуючі документовані джерела інституцій ЄС, результати відповідних досліджень науковців, можна окреслити головні принципи програми «Східного партнерства»:

- Принцип забезпечення солідарності;
- Принцип визначеності та розмежованості;

- Принцип «більше за більше»;
- Принцип субсидіарності;
- Принцип спільного майна;
- Принцип економічної асоціації та економічної інтеграції.

При визначенні важливості існування ініціативи Європейського Союзу «Східне партнерство» для здійснення взаємодії між Україною й ЄС є підстави проаналізувати значення наведених вище «принципів Східного партнерства».

Принципи солідарності й субсидіарності, притаманні системі права ЄС посідають ключове положення, спрямоване на реалізацію інтересів членів товариства або його частин. Таким чином, фундамент принципу субсидіарності було закріплено 17 червня 1997 року в Амстердамському договорі. Водночас він згадується у ст. 5 Лісабонського договору і відіграє надзвичайно велике значення в розумінні функціонування ЄС. Щодо історії концепту «субсидіарності» встановлено, що вже починаючи з часів Римсько-католицької церкви, в їх першій соціальній енциклопедії «*Regum Novarum*» 1891 року зазначено, що кожне товариство повинне здійснювати допомогу для інших товариств, яке полягає у підтримці й наданні їм розвитку [25].

Даний підхід передбачає утвердження принципу рівності і суверенітету суб'єктів, а також результативного розмежування владних повноважень між ними. Особливість функціональності територіальної цілісності залежить від того, наскільки вона діє як зверху-вниз, а також і знизу-вгору. Іншими словами, будь-яка одиниця, керуючись ним, уповноважується здійснювати самостійний внесок, який є вагомим для неї. Отже, інститут субсидіарності, порівняно з централізацією і всеохоплюючою присутністю влади в житті громади, є найважливішим джерелом свободи й самодіяльності.

Важливе практичне значення для «Східного партнерства» набуває інноваційний підхід до багатостороннього формату, оскільки він передбачає передачу спільних цінностей завдяки використанню потенціалу недержавних акторів й окремих владних структур різних країн, а також «окультурення» відповідних суспільних інститутів у системі європейських стандартів [12].

Результатом проведення такого порівняльного аналізу наведених вище принципів та концепцій став принцип визначеності та диференційованості, на якому слід акцентувати окрему увагу. Такий характер відносин виключає потребу у визначенні конкретних моделей соціально-економічної політики країн-учасниць «Східного партнерства». Реалізація зазначеного принципу залежатиме від ефективності здійснення країнами «Східного партнерства» комплексу внутрішньодержавних перетворень у ході взаємовідносин з ЄС на євроінтеграційному напрямі.

Застосування концепції визначеності та альтернативності є надзвичайно актуальним для будь-якої з країн-партнерів. За основу приймається положення стосовно уникнення будь-яких обмежень для проведення контактів у двосторонньому форматі з країнами Євросоюзу за умови досягнення прогресу у впровадженні внутрішніх реформ у державі.

Згідно зі словами Девіда Маккалістера, керівника Комісії у закордонних справах Європарламенту, – кожна держава отримуватиме допомогу пропорційно до її можливостей та успіхів, а її розвиток визначатиметься залежно від попередніх здобутків [22]. Вважається, що зазначений стандарт дозволить максимально ефективно використовувати відмінності між країнами «Східного партнерства» в рівнях економічного і державного розвитку, а також їхні амбіції щодо ступеня інтегрованості в Євросоюз.

Крім того, завдяки використанню механізму кондиційності та розмежування підкреслюється успішність реалізованих державою перетворень стосовно дотримання нею певних загальноприйнятих стандартів. Водночас можлива індивідуальна оцінювальна експертиза щодо кожної країни, яка є особливо зручною для України, оскільки вона перебуває перед ЄС в контексті співробітництва та інтеграції на найвищому рівні. Згідно з думкою науковця І. Артьомова, дотримання принципу диференціації ЄС відносно кожної з держав-партнерів матиме розвиток з огляду на загальнодержавні регіональні стратегічні можливості окремо взятої держави [3].

Крім того, доказами економічно реалізованого принципу «диференціації» є діяльність учасників ініціативи Східного партнерства – Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдови, України. При цьому взаємини з Азербайджаном, що знаходиться у володінні потужних енергоносіїв (нафта і газ), становлять велику геополітичну значимість для ЄС внаслідок доступу до каспійських і центрально-азіатських енергетичних носіїв.

Виходячи з цього, серед пріоритетніших напрямів кооперації для цієї країни зберігаються розширення взаємодії з ЄС в соціально-економічній сфері, особливо в сфері енергетики. Водночас Азербайджан наразі не прагне до вступу в ЄС, зрештою, хоча б у короткостроковій перспективі [36].

Вірменія продовжує розраховувати на інвестиції та фінансову підтримку з боку ЄС, передусім шляхом урегулювання нагірно-карабаської проблеми, за рахунок чого планується стабілізувати безпекову обстановку в регіоні. Виходячи з прагнень Грузії до інтегрування з ЄС на всіх напрямках, пріоритетами керівництва держави є врегулювання внутріполітичних суперечностей в Південній Осетії та Абхазії, відновлення територіальної цілісності, забезпечення стабільності положення в середині держави та в цілому в регіоні, а отже – закріплення за країною ролі основного постачальника енергоносіїв з Каспійського регіону та країн Центральної Азії до Європи.

Принцип домовленості й розмежування, на переконання М. Рабіновича, є достатньо категоричним, диференційованим і механістичним. Використання останнього в контексті України зіткнулось з великою кількістю проблем методологічного та практичного характеру. Першою з них виявилася на початковому шляху впровадження у просторі Україна-ЄС, адже концепція обумовленості щодо України не розглядалася до 2005 року з огляду на те, що ЄС фактично не передбачав конкретних стимулів, котрі він міг би запропонувати для України. Практично така альтернатива не отримала підтримки з українського боку. Керівництво України розглядало перехід до умовної допомоги переважно як інструмент переговорів.

Одночасно, співпраця між Україною та ЄС, хоча й має певні форми,

відзначається невідповідністю між значним обсягом транспонованих норм й нечисленними перспективами організаційного включення до структур ЄС. Це базується на більш обхідних організаційно-правових каналах, виражених багатосторонніми паралельними інституційними утвореннями на місцевому та регіональному рівнях.

Протягом 2010 року набув чинності Протокол щодо партнерства та співробітництва між Україною та Європейським Союзом і Рамкова угода України та Європейського Союзу стосовно реалізації основних положень програм «Співтовариства», відповідно до яких Україна отримує механізм безпосередньої діяльності в межах інституцій ЄС, а практична реалізація зазначених механізмів передбачає потребу здійснення додаткових обговорень у відповідних проектах для кожного індивідуального питання.

Інша контраверсійна ознака використання механізму визначеності у взаєминах Україна-ЄС обумовлена недостатнім забезпеченням механізму переходу до використання інструментів, передбачених як стимулюючі, у вигляді спеціальних механізмів. Упровадження будь-якого окремого заходу в даному напрямку залежить від відповідного стратегічного курсу ЄС. Зазначена особливість краще обумовлює малоефективність «принципу обумовленості» у відношеннях Україна-ЄС, порівняно з невизначеністю самих інструментів заохочення.

Аналогічної погляду дійшли й дослідники Національного інституту регіональних стратегій, наприклад, Я. Костюченко: «Європейський Союз робить зусилля щодо додаткового імпульсу конкурентної боротьбі поміж учасниками «Східного партнерства» для впровадження відповідних перетворень. Наявність негативної вибіркості і перспектива обмеження підтримки та скорочення розмірів фінансування може призвести до маргіналізації «Східного партнерства», ускладнення стосунків між ЄС і державами-партнерами» [17].

Таким чином, втілення механізму обумовленості та відмінності упродовж вказаного терміну відображує наявність об'єктивних й суб'єктивних передумов для розвитку зазначеного процесу. Вже на засіданні Комітету в закордонних справах

Європейського Парламенту (далі – ЄП), засідання которого проходило 20 березня 2013 року в Брюсселі, Ш. Фюле оприлюднив інформацію стосовно досягнутих ЄПС показників за п'ять років реалізації проектів «Східного партнерства».

Зокрема, наголошувалося на необхідності того, що у держав, котрі залучені до політики сусідства, залишається час для налагодження процедури консолідації діяльності. Взаємини з ЄС з будь-яким його партнером є універсальними. Кожен має здійснювати диференціацію власних державних рішень відповідно до особливостей розвитку подій, інтересів й потреб партнерів, реалізуючи заходи з імплементації положень Угоди про асоціацію, створення поглиблених та всеохоплюючих зон вільної торгівлі. Спираючись на принцип визначеності та диференціації, Фюле підкреслив переваги та напрацювання кожної з країн-учасниць «Східного партнерства».

Становлення наступних принципових особливостей «Східного партнерства» відбувалося головним чином завдяки резолюції ЄП щодо Європейської стратегії розвитку сусідства, ухваленої на парламентському рівні 8 квітня 2011 року. Наприклад, внаслідок відсутності забезпечення основних прав людини в державах Східної Європи спостерігалось:

- Перевищення встановлених законодавством обмежень на виборах в Білорусі (2010 р.);
- Порушення режиму «арабської весни» в країнах Північної Африки (2010 р.).

Європарламент призвав Раду ЄС до посилення моніторингу щодо дотримання конституційних свобод і механізмів, спрямованих для призупинення угод з країнами, які допускають правопорушення. Резолюцією було висунуто схему, згідно з якою амбіції й домовленості мають підкріплюватись їхнім впровадженням, а справжній хід реформ – конкретними кроками на шляху до європерспективи. Наслідком цього стало те, що Інституціями ЄС було сформульовано єдиний підхід: скільки реформ стільки й коштів та гарантій допомоги від Європейського Союзу.

Фюле також зазначив, що внаслідок реформи залишилася спільна зовнішня та

внутрішня безпекова політика ЄС в обох напрямках – Східному та Південному – із забезпеченням диференційованого доступу та індивідуальної програми для кожної з країн-партнерів. До Європейської політики безпеки та сусідства і далі будуть залучатись абсолютно всі партнери, беручи до уваги їхні зовнішньополітичні цілі.

Дехто намагається просуватися до приєднання до ЄС, хтось бажає використовувати виключно блага Європейської політики сусідства. Переглянута стратегічна лінія ЄП «Більше реформ – більше фінансової підтримки» сформувала у ставленні європейських парламентарів щодо країн-учасниць «Східного партнерства» принцип «більше за більше – менше за менше».

Принцип «Східного партнерства» «більше за більше» передбачає, що шляхом реформування та підвищення відповідальності за демократію держав-партнерів буде досягнута максимальна інтеграційна перспектива для тих, хто цього прагне, і що допомога з боку ЄС буде результативнішою.

Наведені засади «Східного партнерства», насамперед: солідарності; субсидіарності; визначеності та диференціації; «більше за більше»; спільної власності та взаємної відповідальності; політичної асоціації та економічної інтеграції, вважається єдиним елементом відносин у рамках міжнародних контактів ЄС з цими країнами. Прихильність цим пріоритетам є основою фундаментальної бази суспільно-політичної, міжнародно-правової та соціально-економічної стабільності Євросоюзу.

Імплементативні концепції «Східного партнерства» відповідають наступні зовнішньополітичні аспекти його діяльності:

- Саміти й депозитарні контакти;
- Спільні консультації;
- Офіційні й бізнесові зустрічі керівництва країн-партнерів з посадовцями інституцій ЄС.

Значущими договірно-правовими інструментами є: Угоди, Резолюції, Комюніке, Проекти, Рекомендації, Індекс Східного партнерства, реалізовані у 2008-2013 роках. Своєю чергою, реалізація мультистороннього вимірювання здійснюється на основних чотирирівневих форматах:

- Зустрічі на самітах за участю глав держав та урядів країн-членів ЄС та країн-партнерів;
- Міністерські заходи на рівні міністрів закордонних справ ЄС та країн-партнерів;
- Функціонування тематичних платформ «Східного партнерства»;
- Діяльність робочих органів з підтримки роботи тематичних програм за окремими напрямками.

Важливого значення набуває багатосторонній неформальний діалог з секторального співробітництва та багатосторонньої співпраці на основі неформальної взаємодії на рівні заступників міністрів зовнішньополітичних відносин та профільних міністрів країн-партнерів, а також комісарів ЄС. При цьому в рамках багатостороннього формату «Східного партнерства» реалізується декілька спільних проектів ключових ініціатив, орієнтованих на сприяння досягненню визначених цілей «Східного партнерства» [11].

Європейський Союз вбачає важливим напрямом багатостороннього виміру партнерства – співпрацю з громадськістю держав-партнерів, яку він розцінює як істотне взаємодоповнення співробітництва з урядами країн регіону. Результатом такої взаємодії є забезпечення підтримки суспільств на демократичному шляху розвитку. Ключовим елементом у даній області є Форум громадянського суспільства (ФГС), головним завданням діяльності якого є підтримка контактів між інститутами громадянського суспільства та сприяння їх активному співробітництву з органами державної влади в державах-учасниках. Уряди країн регіону повинні також долучатися до процесу діалогу з громадськими організаціями.

Долучення представників неурядового середовища до підготовки державних рішень на сучасному етапі реалізується завдяки збору Єврокомісією (ЄК) потрібної інформації з подальшою її передачею відповідним урядовим установам країн-партнерів. Поряд з цим, найголовніші ідеї, висунуті під час роботи Форуму громадянського суспільства, виносяться для обговорення і представлення протягом щорічних нарад міністрів закордонних справ країн-партнерів ЄС.

Окремими елементами, покликаними продемонструвати можливості «Східного партнерства» на першому етапі впровадження, є «флагманські інвестиції» – специфічні елементи, покликані наочно представити користь від «Східного партнерства» вже на перших стадіях його впровадження. Станом на сьогодні такими ініціативами є наступні:

- «Комплексне регулювання кордонів»;
- «Механізм стимулювання підприємництва для малого та середнього бізнесу»;
- «Формування регіональних електроенергетичних ринків, розвиток систем енергоефективності та відновлюваних джерел енергії»;
- «Раціональне управління навколишнім середовищем»;
- «Зміцнення кооперації в умовах надзвичайних природних і технологічних загроз, запобігання, попередження й пом'якшення збитків від наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру».

ЄК є головним координатором реалізації вказаних ініціатив [21].

Підсумовуючи, програма «Східне партнерство» характеризується як частина політичного аспекту європейської інтеграції. Зазначена ініціатива в сьогоднішніх умовах виступає своєрідним засобом впровадження важливих перетворень з орієнтацією на досягнення європейських цінностей й соціально-економічного розвитку. При цьому слід зазначити, що саме європейська модель побудована на пріоритетах стабільності й передбачає вироблення загального курсу модернізації для країн-членів ЄС й інших держав, котрі претендують на вступ до спільноти в Європі.

РОЗДІЛ 2. ЗВ'ЯЗКИ ЄС З КРАЇНАМИ-УЧАСНИКАМИ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

2.1. Питання впровадження програми «Східне партнерство» у пострадянських регіонах

Під час процедури наближення до виходу на другий рівень розвитку ЄС вдалося сформулювати основу для подальших взаємовідносин з його сусідами. Підвалинами, як відмічається, виступила Європейська політика сусідства (ЄПС).

Необхідність проведення масштабованої й цільної стратегії відносно своїх сусідів (зокрема східноєвропейських держав пострадянського простору) була зафіксована Європейським Союзом завчасно, навіть перед появою ініціативи ЄПС. Зокрема, в перших Спільних стратегіях ЄС 1999 р., розроблених під час проведення Спільної зовнішньої й оборонної політики ЄС, до уваги бралися Росія й Україна [21]. Проте потенціал спільних стратегій був нереалізований, адже вони ґрунтувалися тільки на мандатах ЄС у площині загальних питань у сфері взаємної зовнішньої й безпекової політики.

Порівняно зі спільними стратегіями, поняття концепції сусідства зародилося саме на засадах «збалансованого» елемента політики ЄС, котрий оперував би повноваженнями Спільноти й наявністю можливостей й ресурсів її держав-членів. Більшої визначеності цієї ідеї було наведено в циклі доповідей (комунікацій) Європейської Комісії «Розширена Європа» – сусідство: «зміни у форматі співпраці з сусідніми південно-східними державами» (березень 2003 р.) та в Стратегії «Європейська політика сусідства» від 12 травня 2004 р. [55].

Щоправда, на рівні формування комунікацій Єврокомісії початковий курс на визначення загальної позиції відносно східних сусідів ЄС став змінюватися. Пріоритетним був пошук компромісного політичного діалогу щодо країн регіону розширення Євросоюзу. Таким чином сформувався знаменитий рядок «від Касабланки до Мурманська». Тобто, групи країн, яким передбачалося започаткувати процес упровадження ЄПС, розподілялися винятково за критерієм географічності, без

огляду на характер їх геополітичних орієнтирів, масштабів соціально-економічного прогресу й ступеня культурного підґрунтя. Отже, географічні сусіди збільшеного ЄС – деякі країни Північної Африки, Близького Сходу, а також пострадянські країни, такі як Україна, Молдова та Білорусь – опинилися під впливом політичного підходу до політики сусідства.

Тобто, потреба ЄС поширювати на всіх своїх регіональних сусідів вплив спільного інструменту взаємодії спричинила формування й поширення практики застосування Європейської політики сусідства. Разом з тим, ЄПС зберігала статус унітарної політики ЄС – «держави-сусіди» мали можливість долучатися або не долучатися до виконання відповідних ініціатив ЄС.

Безумовно, саме така форма, збудована на односторонньому підході ЄС, не могла перетворитися на дійсну систему розбудови довгострокових партнерських стосунків. Втім, вже у 2006-2007 роках здійснювалися окремі зусилля задля коригування ЄПС (зазначений процес отримав втілення, приміром, у Повідомленні Європейської Комісії до Європейської Ради й Європейського Парламенту від 4 грудня 2006 року «Зміцнення Європейської політики сусідства» й ряду схожих за формою документів) [56]. Врешті-решт це обумовило застосування принципу гнучкості у політиці ЄС стосовно своїх країн-сусідів. Практичним вираженням зазначеного принципу виступила програма «Східне партнерство».

Починаючи з часів запровадження «Східного партнерства» на Празькому саміті у травні 2009 року, проект ЄС в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС) суттєво трансформувався. Внутрішньополітичні перетворення в Україні (і в Східній Європі в цілому), ініційовані самітом у Вільнюсі в листопаді 2013 року, дозволили продемонструвати можливості для європейської інтеграції й одночасно окреслити вразливості «Східного партнерства», отже, доцільність дослідження є безсумнівною.

Головною проблематикою діяльності «Східного партнерства» залишався російсько-український конфлікт, втім, Ризьким самітом, проведеним 21-22 травня 2015 р., передбачалося окреслити й обґрунтувати дедалі ширший спектр проблематики, що торкається інтересів усього регіону. Відтак, для запобігання

зазначеній небезпеці Європейський Союз визнав доцільність здійснення кардинальних у країнах «Східного партнерства» політичних трансформацій та їх подальшої інтеграції в якості стабільної підоснови для згладжування конфліктних протиріч з Росією. Відтак, серед ключових пріоритетів Ризького саміту стало спрямування діяльності на внесення суттєвого внеску в зазначений напрямок.

Починаючи з розгортання кризи, причиною виникнення якої послужили антиурядові демонстрації в Україні у 2013 році, очільники ЄС регулярно наголошували на тому, що «Східне партнерство» необхідно вивести на принципово новий рівень. Щоправда, на практиці спостерігався цілий ряд чинників, котрі заважали країнам ЄС нарощувати значущість «Східного партнерства». Впродовж періоду функціонування стратегія «Східного партнерства» піддавалася низці модифікацій й набула більш комплексного характеру [18].

Пріоритетним у сфері політики партнерства з 2011 р. визначено застосування принципу «більше за більше», яким гарантується отримання додаткової матеріальної допомоги з державного бюджету ЄС відповідно до зростання підтримки країнами-партнерами демократичних принципів й орієнтирів, що дозволило здійснити суттєвий перехід до реалізації політики зближення з ЄС. Зазначений механізм допоміг ідентифікувати, які з країн-партнерів насправді претендують на досягнення максимального зближення з ЄС (Грузія, Молдова та Україна), а які – ні (Азербайджан та Білорусь). Природно, що Вірменія знаходиться у межах двох зазначених позицій.

При цьому залишається не розв'язаним безліч завдань, закладених на початкових стадіях становлення співпраці з ЄС. Основним проблемним питанням залишається те, що діяльність програми здійснюється за принципом географічності та передбачає уніфікований характер відносин з кожною країною через те, що всі шість держав є безпосередніми сусідами з Росією.

Згідно з думкою експерта Р. Проді, ще задовго до і безпосередньо під час саміту виразно окреслились наступні напрями у відносинах країн ЄС до «Східного партнерства» [62, с. 356].

Крім того, важливим аспектом зовнішньополітичної діяльності ЄС є оновлення

Європейської політики щодо сусідства (включно зі «Східним партнерством») й Стратегії безпекової політики ЄС, які мають набути пріоритетного значення для Євросоюзу. За оцінками ряду західних політиків та аналітиків, ЄС слід провести серйозний системний аудит власної внутрішньої та зовнішньої політики у відповідності з останніми подіями в світі. ЄС усвідомлює, що його діяльність потребує підвищення гнучкості й максимального врахування особливостей внутрішньої ситуації в конкретних країнах-партнерах. Водночас зазначені принципи не допустять розбалансування уваги ЄС від проблем більш глибокого політичного характеру, вирішення яких необхідне терміново: від подолання збройних протиріч до стримування владних настроїв у суспільстві й усунення корупційних проявів [61].

Зрештою, у цілому в регіоні існує ще одна проблема, якій належить чільне місце з-поміж причин конфлікту з Росією, порівняно з принципами, на підставі яких ЄС формує власну політику. Мова йде про активізацію впливу авторитарних тенденцій. Адже всі країни «Східного партнерства», враховуючи ті, котрі вважаються проєвропейськими, зазнають суттєвих внутрішньодержавних негараздів. Наприклад, Азербайджан фактично трансформувалася у центральноазійську диктатуру, і на даний момент становище з порушенням прав людини залишається найбільш несприятливим у регіоні Європи. При владі в Білорусі та Вірменії залишаються переважно закриті еліти, вправно зберігаючи важелі тиску на владу, проводячи вибори виключно тоді, коли вони переконані, що їхній політико-економічній силі ніхто не несе жодної загрози [9].

Серйозність проблематики в українському політикумі усвідомлюють усі: від можновладних корупціонерів до впливових бізнесменів та всеохоплюючої корупції. Оскільки Україна є головною країною «Східного партнерства», ЄС та багатьом іншим іноземним партнерам складніше підтримувати український уряд у протидії згаданим загрозам. Незважаючи на те, наскільки віддано Молдова відноситься до групи європейських країн, вона все ще не може подолати корупцію, котра поширюється на більшість державних лідерів країни. Законодавчі акти, покликані гарантувати дотримання прав нацменшин й функціонування ефективної правової системи,

залишаються скоріше на папері, аніж на ділі.

Вірогідно, найліпша перспектива – у Грузії, де практика чесних виборів є сформованою, а медійна та судова системи – здебільшого самостійними. Водночас, органи внутрішніх справ все ще користуються колосальними повноваженнями. Також в країні спостерігається підвищений показник інтолерантності.

Поміж іншого, кожна з вказаних держав знаходиться поза межею бідності, тому дану складову ризику не варто ігнорувати. Україна й Грузія практично втричі поступаються Польщі за рівнем бідності. Впродовж більш аніж двадцяти років незалежності країни «Східного партнерства» продовжують існувати як ослаблені держави з надзвичайно високим рівнем безробіття, бідності та наявністю низки інших соціально-економічних труднощів. Потужний міграційний відтік населення з партнерських відносин, передусім через Росію, спричинив «відтік мізків». Результати останніх переписів населення в Грузії продемонстрували, що порівняно з 2002 роком – періодом, який прийнято вважати найкращим в історії Грузії, – частка населення знизилась загалом понад 14% [16].

Варто наголосити про збереження окремого зовнішньополітичного напрямку зазначених тенденцій геополітичних викликів, а зокрема, їх соціально-економічного виміру. Розширення масштабів контролю Росії щодо впливу на окремі держави «Східного партнерства» та спроможність певної керованості на пряму обумовлюється низьким рівнем консолідації позицій низки країн «Східного партнерства» стосовно окреслених питань, через що, насамперед, відбувається активізація діяльності локальних угруповань в межах парламентарів посилення поглядів народницького та популістського напрямків.

Неодноразово Європейський Союз наголошував, що максимально результативним напрямком для нього є надання політичної та економічної підтримки державам «Східного партнерства» у проведенні реформ. Насправді ЄС не може і не повинен змагатися з російськими джерелами тиску на пряму. Європейський вплив має бути закладений у принципово іншому просторі. ЄС потрібно подолати ще тривалий шлях, спрямований на те, щоб ефективніше впливати на процеси підтримки

основоположних реформ у регіоні «Східного партнерства».

Виходячи з цього, посилюється значущість реалізації новітніх концепцій й окремих ініціатив в контексті діяльності Європейського Парламенту, спрямованих для розширення існуючих перспектив щодо подальшого зростання української євроінтеграційної привабливості України. Серед них, насамперед, необхідно згадати такі, як:

- «Асоціативне тріо»;
- «Тристороння стратегія 2030»;
- «План Маршалла для України».

Необхідно наголосити, що «Асоціативне тріо» представляє достатньо прогресивний механізм партнерства для України, Грузії та Молдови, котрі, судячи з Індексу ЄП, здійснюють найвиразніші перетворення на європейсько-інтеграційному просторі. Представники цієї формації дотримуються спільного підходу, наголошуючи, що нині офіційні Тбілісі, Кишинів й Київ володіють достатньою повнотою аргументації для набуття остаточного членства в Європейському Союзі, оскільки саме це виступає ключовою стратегічною умовою їх взаємодії в форматі «асоційованої трійки». Проте наразі зазначене просування найчастіше обмежується предметом окремих суперечок на політичному керівному рівні Євросоюзу.

Говорячи про реалізацію другої ініціативи – «Стратегія Тріо 2030», доцільно зауважити, що мова йде виключно про інструмент литовської делегації в Європарламенті, представники якої прагнуть ініціювати створення «процесу Тріо» відносно України, Грузії та Молдови на кшталт «Берлінського процесу» (2014 р.), який стимулював безпосереднє співробітництво між західнобалканськими країнами та ЄС. Зокрема, у 2020 р. Парламентська асамблея ухвалила резолюцію із закликом до ЄС перейнятися зазначеною концепцією. Йдеться про конструктивний підхід, який передбачає запровадження системи альтернативних механізмів, що сприятиме інтеграції «диференційованого» співробітництва «партнерських» сторін з Євросоюзом. Необхідно акцентувати особливу увагу на застосуванні публічних заходів симетричного спрямування до західнобалканських країн та очільників

Європарламенту у державних інтервенціях урядами зазначених держав [35].

Остання ініціатива – власне економічний «План Маршалла для України», затверджений відповідною постановою Європейської народної партії у 2017 році. Згідно зазначеного плану здійснюється передбачене спрямування Україні допомоги на суму близько 30 млрд євро. Найімовірніше, аналогічні програми надання фінансової підтримки будуть розроблятися ще й для Грузії та Молдови, тобто це рішення здатне перетворитись на додатковий фінансовий інтеграційний інструмент посиленої програми «Східне партнерство плюс» [10].

Результатом 6-го Саміту ЄП, засідання якого відбулось 15 грудня 2021 року в Брюсселі, є затвердження оновленого порядку денного для ініціативи, в межах якого передбачено визначення подальших орієнтирів щодо досягнення країнами-реципієнтами певних завдань, а саме:

- зростання масштабів торгівлі, активізація процесу економічного піднесення й забезпечення працевлаштування в державах-учасницях;
- укріплення системи інституційного забезпечення демократії;
- забезпечення прискорення процесів впровадження «зеленої» та інноваційної трансформації;
- розвиток демократії та забезпечення рівних гендерних можливостей;
- сприяння інклюзивному становленню суспільств;
- надання підтримки у рамках програми розвитку економічних та інфраструктурних ініціатив у обсязі 2,3 млрд євро й виділення інвестиційних вкладень обсягом більш, аніж 17 млрд євро [26].

Виходячи з цього, протягом даного засідання представники трьох держав-учасників саміту оприлюднили сумісну заяву, в котрій окреслили основні принципи співпраці у майбутньому, а саме:

- План соціально-економічного співробітництва;
- Необхідність визнання ЄС щодо засвідчення європейської перспективи розвитку цих трьох країн;
- План економічного та інвестиційного партнерства;

– Значимість реалізації положень Загальної державної політики безпеки й обороноздатності (СЗБП) а також Спільної зовнішньої й безпекової політики (СЗБП) [16].

Тобто, можна сказати, що Україна, виступаючи одним з асоційованих партнерів ЄС, дедалі наполегливіше виступає на захист свого європейсько-інтеграційного устремління й демонструє суттєві здобутки на цьому напрямку, однак, враховуючи складність ситуації в Україні, яка склалася внаслідок повномасштабної війни, виникає новий виклик для ЄП, котрий наразі не знаходить конкретних протидій [1]. Така ситуація викликає відчутну нестабільність щодо подальшого перебігу подій та спонукає до ґрунтовних розмірковувань відносно подальших траєкторій співробітництва України в рамках «Східного партнерства» загалом.

Враховуючи зазначені чинники, представники міжнародної експертної спільноти пропонують такі варіанти подальшого сценарію для України в ролі країни-члена ЄС [51]:

– «Спокійна ітеграція», згідно з якою не йдеться про отримання перспектив повноправного статусу члена Європейського Союзу, а передбачається суто економічна співпраця, що, безсумнівно, стане перевагою для РФ;

– Гегемонія РФ, яка полягатиме у реальному посиленні впливу РФ на Україну, тобто йдеться про відновлення повноцінного контролю України з боку Росії, втілення в дійсність задуманої нею «імперської ідеї»;

– Кооперація між ЄС та Росією, за умови якої можливе подальше співробітництво обох сторін на противагу всесвітньому пануванню Китаю, а країни Східної Європи залишаться складовою геополітичних інтересів Російської Федерації;

– Зміцнення громадськості або розвиток цивільного імпульсу, тобто, інтеграція регіону до Європейського Союзу силами населення.

Вважається, що останній сценарій є досить сприятливим для «Східного партнерства» й передбачає можливість набуття повноцінного та самостійного статусу міжнародного політичного суб'єкта, а державам-учасницям даний сценарій

дозволить наблизитися до більшої самостійності, а також здатності автономного бюджетування власних перспектив зростання.

Варто згадати, що представник України при ЄС Костянтин Єлісеєв одразу після саміту на 8-му Київському безпековому форумі, який відбувся 28-29 травня 2015 року, висловив думку, що ЄС має диференціювати своє ставлення до України, Грузії та Молдови з Вірменією, Азербайджаном та Білоруссю. А також підкреслив, що нині для ЄС назріла гострота питання щодо розмежування інтересів цієї трійки країн (Грузії, Молдови та України) між Вірменією, Азербайджаном й Білоруссю, оскільки Україна може забезпечити політику розмежування в форматі «Східного партнерства». Завдання, поставлене українською діаспорою саме таким шляхом перед проведенням Ризького безпекового саміту: поновлення регіональної кооперації між згаданими трьома країнами, передусім – поживлення функціонування ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) [3, с. 3].

Посилення відносин стратегічного партнерства з ЄС в галузі енергетики, розвитку економічної та міграційної політики (між Баку й ЄС попередньо була узгоджена схема лібералізації візового режиму) планує зміцнити й Азербайджан, відповідно до заяви голови МЗС країни Джейхуна Байрамова. Крім того, Вірменія у своїх висловлюваннях виступає за подальше співробітництво з ЄС, використовуючи формулювання «членство», уникаючи формулювання «розширення інтеграції з Євросоюзом». Зокрема, згідно заяви МЗС Вірменії, Єреван займається підготовкою якісно нових законодавчих актів для регулювання відносин з ЄС, «враховуючи свої зобов'язання в контексті реалізації проектів в інших сферах міжнародного співробітництва» [26].

Враховуючи поточну ситуацію, керівництво Європейського Союзу засвідчило незмінність своєї прихильності до курсу на розширення та подальшу євроінтеграцію держав «Східного партнерства» через досягнення ряду принципових рішень стосовно приєднання до Євросоюзу (Україна, Молдова, Грузія). При цьому ЄС дотримується засад збереження принципості для застосування диференційованого підходу стосовно країн «Східного партнерства», з урахуванням того, що наразі прагнення до

посилення європейської інтегрованості спостерігаються лише у трьох зазначених країнах. При цьому заохочується налаштованість представників країн-учасниць саміту щодо «реалізації оперативних деескалаційних заходів із залученням політичної консолідації» з єдиною метою подолання існуючої в Україні напруженості.

Таким чином, абсолютно зрозуміло, що допомога ЄС у впровадженні реформ передбачає застосування відповідної виваженої концепції стосовно країн «Східного партнерства». Йдеться, насамперед, про нагальну потребу у демонстрації необхідної політичної сили й стимулюванні Грузії, Молдови та України з урахуванням ймовірної перспективи їх майбутнього приєднання до Європейського Союзу. Зробити це важливо в оновленій формі, з цілковитим переконанням, що протягом майбутніх п'ятнадцяти років такого приєднання не відбудеться.

Станом на сьогодні Україна, Грузія та Молдова зустрічаються з багатьма спільними випробуваннями. Наразі кожна з країн уклала Угоди про асоціацію з ЄС, отримала безвізовий режим з ЄС. Також вони мають тимчасово окуповані території, діючі протиправні військові формування й небезпеку щодо розширення агресії зі сторони Росії. Тож розгляд співробітництва в форматі «Східного партнерства» вже давно став актуальним питанням для цих країн. Наприклад, попередній керівник української делегації наголошував на доцільності започаткування створення Договору про безпеку «Східного партнерства» – своєрідної захисної ініціативи, учасниками якої виступили б Україна, Грузія та Молдова. Причому серед особливо характерних напрямків існуючого міждержавного діалогу виокремлюється політичний курс на політику реінтеграції.

Водночас, в попередні місяці перед проведенням саміту ЄС відчувалася невизначеність щодо того, наскільки гостро розвиватиметься подальший перебіг збройного конфлікту в Україні. Протягом 26-27 травня 2022 року у м. Варшава (Польща) було проведено Перший юридичний форум-семінар «ЄС-Східне партнерство». Зазначена конференція є новітньою діяльнісною подією, головна ідея якої спрямована на фундаментальну інтеграцію юридичного ринку країн Центральної й Східної Європи, а також Центральної Азії для побудови унікального майданчика,

котрий сприятиме досягненню найбільшої синергії й накопиченню необхідного європейського досвіду для пошуку ефективних механізмів правосуддя для покарання осіб, причетних до військових злочинів в Україні.

2.2. Сутність та передумови європейської інтеграції в Україні

Інтеграційні процеси в Європі становлять основу для низки фундаментальних наукових напрацювань, спрямованих на виявлення й становлення інтеграційних механізмів, зокрема, щодо створення спільних державних систем, аналізу функціонування регіональних структур, формування і збереження системи територіальної автономії, формування та управління державним господарством, розвитку міжнародного партнерства, а також пошуку оптимальних рішень у межах спільного економічного та політичного простору, які б дозволяли здійснювати інтеграційні процеси в регіоні. Серед низки концептуальних обґрунтувань щодо тлумачення проблем внутрішньої інтеграції слід відзначити наступні: концепція функціонального, нейтрального та інтеграційного партнерства, а також концепції міждержавного партнерства, включаючи конфедеративну, регіональну й державницьку моделі інтеграційного розвитку [29, с. 1].

Сучасне українське суспільство, оновлене керівництво нашої держави, представники органів самоврядування, депутатський склад Верховної Ради України майже в одностайній більшості сприймають шлях стратегічного напрямку європейського інтеграційного процесу як основний вектор розвитку України. Саме європейська ідентифікація як комплекс заходів з реалізації курсу демократичних трансформацій у суспільстві, сукупність перетворень у відповідності до вимог часу, а також поєднання соціально-економічного піднесення з забезпеченням належного рівня захищеності, свободи й демократичних принципів – це саме той орієнтир, до якого сьогодні намагаються наблизитися українці в селах і містах, люди похилого й молодого віку, забезпечені та незаможні. Дуже різноплановими є як безпосередньо інтеграційні процеси, так зрештою, і методика щодо їхнього опрацювання.

Окрім того, аналіз питань регіональної інтеграції в державах Східної Європи не проходить стороною без урахування низки загальнотеоретичних положень про сутність процесів світового розвитку й інших інтеграційних напрямів. Водночас, поміж вказаними сферами спостерігаються й істотні відзнаки. Насамперед, вони виражені у характері орієнтованості на теоретичні уявлення й методи проведення емпіричних дослідницьких розробок, через наявність складнощів, що виникають при дослідженні кожного з названих аспектів. Що стосується розглядуваної проблематики, то необхідно наголосити, що характерною ознакою сучасного глобального руху є посилення універсальних інтеграційних перетворень, активізація яких на зламі тисячоліть супроводжувалась розгортанням методів, спрямованих на посилення процесу дезінтеграції.

Сьогодні спостерігається досить потужний вплив міжнародно-правових інтеграційних перетворень на розвиток не тільки окремих регіональних міжнародних механізмів або створення системи сучасного міжнародно-правового регулювання, а й конкретних регіонів або держав, на формування їх національної стратегії, внутрішнього курсу, забезпечення добробуту громадян. Одним з провідних представників й рушіїв подібних перетворень на європейському континенті залишається Європейський Союз, роль котрого вважається безумовною з огляду на його першість з-поміж ведучих міжнародних інтеграційних утворень сучасності.

Незважаючи на повномасштабну війну Росії в Україні, 28 лютого 2022 року керівництвом України – Президентом, Прем'єр-міністром та Головою Верховної Ради – було офіційно зареєстровано звернення стосовно надання країні статусу члена Європейського Співтовариства. Українська сторона наразі демонструє надзвичайно високі перспективи для того, щоб стати частиною Асоціації. Проте процедура прийняття може місцями гальмуватись, враховуючи те, що російська влада продовжує намагання окупувати українську територію. Таким чином, Європейський Союз залишається ключовим елементом взаємодії переважної частини європейців у їх намаганнях домогтися забезпечення безпечного існування та благополуччя. Ось чому український вибір на шляху наближення до Європи є достатньо обґрунтованим

й послідовним.

Варіанти закріплення нашої держави на зовнішній арені, зокрема, щодо перспектив розвитку інтеграційних перетворень в масштабах СНД, забезпечення українського нейтралітету, запровадження окремого міжнародного безпекового простору, шляхом прийняття нового субрегіонального інтеграційного формування поза територією ЄС залишаються реалістичними [62, с. 365].

Україна в прямому сенсі воює за європейській вибір, протистоїть російській агресії на європейському континенті, прикриваючи східний небезпечний фланг ЄС, що розширюється за рахунок Білорусі. Україна несе величезні людські і економічні втрати. Вона змушена витратити значні ресурси на стримування експансії Кремля.

Процес включення до євроінтеграційного простору – з точки зору сучасного політичного розвитку – передбачає не суто фізичне наближення держави до окремих загальноєвропейських чи трансатлантичних інтеграційних інституцій, а формування внутрішніх модерних інституцій, спроможних гарантувати підвищення ефективності розвитку економіки, технологічних, суб'єктно-політичних, загальноосвітніх та культурологічних систем. При цьому однією з головних якостей модернових систем виступає їх здібність інноваційного зростання, котра, в першу чергу, обумовлюється особливостями характеру функціонування політичної, соціально-економічної й духовно-ціннісної складових суспільства на його постіндустріальній стадії.

Вочевидь, що процес включення України у євроінтеграційні утворення – справа не просто наслідування окремих тимчасових і короткотривалих проявів європейської життєдіяльності, а й здатності до культурного та науково-інтелектуального успадкування, передачі суспільству настроїв творчості, громадянської позиції і того, що прийнято іменувати «громадськістю» [19].

Впродовж принаймні п'яти попередніх років відбулося помітне вдосконалення нормативно-правового поля взаємодії між Україною та державами «Східного партнерства» у питаннях забезпечення прикордонної співпраці, що супроводжується покращенням механізмів та вдосконалення організаційних структур, а саме поступовим оновленням форм та інструментів партнерства.

Запровадження механізму ініціативи «Східне партнерство» дозволило розпочати здійснення ключових економічних реформ, закріпити курс на євроінтеграцію, сформувати незмінність шляху соціально-економічного прогресу й забезпечити незмінність курсу України в напрямі розширення європейської інтеграції. Прикладом на шляху вдосконалення країни постала саме загальноєвропейська форма державного устрою. Станом на початок функціонування механізму «Східного партнерства» Україна перебувала у просунутій позиції порівняно з рештою країн-членів ЄС і продемонструвала виразні євроінтеграційні амбіції.

Інкорпорування демократичних засад, забезпечення належного дотримання прав людини, правовладдя й утвердження принципів розвиненої ринкової економіки у нормативно-правову основу діяльності країн-партнерів «Східного партнерства» визначило засади кооперації та інтеграції до ЄС. Поглиблене дотримання державами «Східного партнерства» основоположних стандартів ЄС, схвалених відповідно до засад Копенгагенських критеріїв, передбачає подальше освоєння цих фундаментальних стандартів Союзу, надання гарантій перспективи вступу до ЄС, а також є індикатором тяжіння на рівні держав-членів ЄС та свідченням ефективності перетворень в економічних та громадських інституціях держав-учасниць ініціативи. Відповідно, якщо зазначені норми втілюються і неухильно впроваджуються в країнах-учасницях «Східного партнерства», забезпечуючи стійкий демократичний прогрес, то співробітництво з ЄС набуває більшого значення, оскільки відбувається сприйняття учасників «Східного сусідства» спільно з ЄС як партнерів, які розділяють схожі погляди, загальні норми та цінності.

Побудова Індексу здійснюється за результатами дослідження Європейської економічної стратегії: «наближеність», відображає масштаб виконання державами «Східного партнерства» низки основних нормативно-правових положень ЄС в частині дотримання основних міжнародних принципів й усталених процедур. Разом із тим «інтегрованість», характеризує наявність регіональних контактів громадянського суспільства, представників бізнесових кіл, урядів й інституцій

«Східного партнерства» та держав-членів Євросоюзу.

Поряд з цим, потрібно враховувати, що саме європейська перспектива – це насамперед не окреслені горизонти демократичних перетворень, вільного просування товарів, ідей, інвестицій, фінансової стабільності, однак, перш за все, це усвідомлення окресленого порядку набуття відповідальності. Тобто дотримання європейських стандартів у низці напрямків, це насамперед – підтримка загальних інтересів, майбутнього, ідентичності, природа яких наразі перебуває у процесі становлення та намагається утвердитися в середовищі комплексної інтеракції окремих етносів та народів у Європі.

При такому трактуванні питання європейської інтеграції для України, за оцінками В. Власенко, це запорука розвитку української промисловості, а також шлях до підвищення національної безпеки, іноземних технологій й модернізації виробництва, залучення іноземних інвестицій [5, с. 89].

Визначений європейський напрямок політики України щодо членства в ЄС закладено в державному бюджеті, політичному процесі, програмах та стратегіях функціонування центральних державних інституцій. Ключовим експертом Європейського Союзу в питанні реалізації даного документа залишається Міністерство зовнішньополітичного напрямку діяльності України поряд з відповідними відомствами – фінансовими, правовими, юридичними. Безумовно, переговорні процедури відносин Брюсселя й Києва є осередком реалізації інтеграційної ініціативи, проте вони не охоплюють всієї сукупності можливостей, спрямованих на безпосереднє зближення регіонів Західної, Центральної та Східної Європи, а відповідно, України з країнами Євросоюзу. Яскравим взірцем і, zarazom, ефективним механізмом такого партнерства є найдавніша інтеграційна структура – Центрально-європейська ініціатива (ЦЄІ), яку нині визнано лідером європейських регіональних об'єднань. Основним напрямом діяльності ЦЄІ виступає концепція «В напрямку регіональної співпраці – до загальноєвропейської інтеграції» [9].

Варто підтримати В. Іванову стосовно того, що внаслідок нестабільності зовнішня політика держави посилюється загроза національній безпеці країни,

зокрема, уразливість України на світовій політичній арені [14, с. 254]. Прогнозованість міжнародної безпеки, її переважно суб'єктивний зміст й ситуативність, а відтак дефіцит довгострокового прогнозування на загальнодержавному етапі, спекулювання на лінгво-культурних розбіжностях українських регіонів – основні складові загрози міжнародній стабільності та національній безпеці України. Сьогодні питання забезпечення національної безпеки України все ширше ідентифікуються з процесами європейської інтеграції, включаючи підготовку до набуття повноправного членства в ЄС.

Угода щодо інтеграції між Україною та ЄС є визначальним індикатором у процесі здійснюваних внутрішніх трансформаційних перетворень в Україні. Крім того, Угода про асоціацію закріплює норми поглибленої й комплексної угоди про вільну торгівлю (ПВЗВТ). ПВЗВТ дозволяє нашій державі отримувати належні економічні стимули для вдосконалення торговельних відносин та є допоміжним інструментом для покращення інвестиційного клімату завдяки збільшенню доступності українських ринків для іноземців та подальшому скороченню митних тарифів й квот. Зазначене у подальшому сприятиме забезпеченню належних умов для узгодження стандартів у провідних сферах економіки України при їх гармонізації зі стандартами ЄС [67].

Так, проблема забезпечення реалізації євроінтеграційних прагнень є виключно гострою як для українського, так і західних партнерів. Отже, необхідно вибудовувати партнерські взаємовідносини. Окреслений комплекс заходів є певною мірою розгортанням нової сторінки національної історії й розширенням подальших орієнтирів для посилення вітчизняної самоідентифікації, осмислення альтернативності проробленого протягом попередніх поколінь шляхом від часів хрещення Київської Русі та до новітньої доби посткомуністичних перетворень. Внаслідок реалізації завдань щодо розширення європейської інтеграції перед Україною відтепер поставатимуть питання подальшого піднесення рівня національного добробуту, зростання продуктивності функціонування медичних систем, вдосконалення правового механізму тощо.

Події після Євромайдану, початку анексії Криму та бойових дій на Сході України, а надалі вже повномасштабного військового вторгнення зі сторони РФ знівелювало остаточне визначення України відносно орієнтації на Захід-Схід й сформувало певні зовнішньополітичні стратегічні вектори в контексті європейського напрямку подальшого розвитку держави [2].

Процес формування ідентичності будь-якого суспільства передбачає наявність таких складових, як законодавчий, соціально-економічний та внутрішньополітичний чинники. Стосовно України зазначені складові відіграють ключову роль. Йдеться насамперед про збереження незалежності та цілісності держави, а відтак, про забезпечення розвитку країни та добробуту народу, важливе місце займає також політичний аспект – гарантування цивілізаційного майбутнього українського народу.

Підтвердженням важливості вирішального значення для розширення стратегічного партнерства ЄС з Україною було проведення XXII Саміту Україна-ЄС, що вперше у 2020 році стало фактично першим форматом саміту для Європейського Союзу, організованого в екстремальних умовах пандемії з участю третьої країни. Проведення результативного й узгодженого Саміту Україна-ЄС й Сьомого засідання Ради асоціації у лютому 2021 р. зробило вагомий внесок у активізацію політичних відносин й додало відчутного динамізму для прогресу в рамках виконання масштабного плану дій у відносинах Україна-ЄС [6].

Вагомим підтвердженням політичної підтримки ЄС України були персональні візити Президента Ж.-К.Мішеля на Схід України у березні та приїзд високого посадовця Європейської Комісії Ж.-К.Борреля до Києва на початку вересня 2020 року [34].

Необхідно відзначити, що Україна спільно з Євросоюзом здійснила виняткові зусилля щодо запровадження й підтримки діяльності ефективної систем протидії корупції всередині України. Наша держава продовжує демонструвати відданість курсу на розширення взаємодії з ЄС у питаннях подолання корупції та посилення потенціалу державних антикорупційних інституцій й надалі очікує продовження співробітництва в цьому напрямі з боку ЄС [35].

На сьогодні створено цілу низку антикорупційних органів, зокрема Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП). Були застосовані заполітизовані підходи до визначення кадрів на зайняття керівних посад у САП, засновані на принципах конкурсного набору виключаючи будь-який політичний вплив протягом всього процесу функціонування конкурсних комісій. Здійснюється процес становлення Національного антикорупційного бюро (НАБУ), причому попри відомі ухвалення Конституційним Судом України рішень, НАБУ залишається інституцією, котра функціонує в звичному порядку й виконує покладені на неї повноваження.

Проте, порядок набуття членства в ЄС незмінно залишається складним і вимагає тривалого часу. Лише деякі країни здатні приєднатися до європейської спільноти. Одні стають повноправними представниками євроспільноти вже через кілька років, тоді як решта, зокрема Туреччина, залишаються на роздоріжжі, очікуюючи можливості вступити до ЄС з 2004 року, відколи розпочались переговорні процеси в рамках асоціації.

Однак Україна, котра протягом тривалого терміну «звертається» щодо вступу до Європейського Союзу, досягла, порівняно з Туреччиною, значного просування у вирішенні даного питання. При цьому, доцільно наголосити, що подібним сміливим рішенням політичної еліти України певною мірою допомогла агресія РФ [8, с. 265].

Прагнення приєднання до ЄС, поряд з Україною, підтримали ще й Грузія та Молдова, котрі нарівні з Україною належать до асоціації ГУАМ, що детермінує цілком реальні можливості їх спільного просування у питанні включення до загальноєвропейського простору. Виходячи з цього, лідери Молдови й Грузії сподіваються про надання їм дозволу здійснити «пришвидшений процес вступу до ЄС». Починаючи з вторгнення збройних сил РФ на територію України, В. Зеленський анонсував прагнення здійснити процес прискореного входження України до складу Європейського Союзу. Разом з тим, важливо зазначити, що в установчих положеннях ЄС фактично немає розпорядку стосовно «прискореної» процедури членства в Європейському Союзі.

Крім того, голова Єврокомісії наголосила, про те, що країни-члени ГУАМ (без

Азербайджану) змушені дотримуватись укладених раніше домовленостей відносно економічного потенціалу, збереження стабільності, дотримання політичної рівноваги та принципу верховенства права. Європейська комісія зазначає, що йдеться не про екстрене приєднання. «ЄС ніколи не відмовиться від критеріїв. Кожен з нас уклав домовленості, існує ряд передумов, котрі потребують реалізації», – підкреслила фон дер Ляєн [38].

Найближчий політичний соратник України – Польща не забарилася схвалити прискорений формат надання Україні асоціації з ЄС. «Польська влада сприяє прискореній просуванню України до набуття статусу країни-члена Європейського Союзу. Потрібно невідкладно забезпечити Україні кандидатський статус й відразу розпочати переговорний процес вступу до ЄС. Окрім того, необхідно, щоб Україна змогла розраховувати на підтримку фонду відновлення ЄС», – вважає Анджей Дуда [25].

Здебільшого питання вступу до ЄС перебуває на розгляді Єврокомісії близько півтора року, і виключно після досягнення прийнятних результатів країні присвоюють кандидатський статус. Водночас, процедуру членства уповільнює безпосередньо перемовний етап, котрий іноді продовжується протягом тривалого часу, враховуючи те, що протягом нього відбувається перетворення внутрішньої структури країни-кандидата, а відтак і наявність політичних переконань країн-членів ЄС. Стосовно країн ГУАМ (без Азербайджану), то тут договірний порядок набув усталеного характеру, тому, згідно з формулюванням пані фон дер Ляєн, «Вони не будуть вимушені створювати щось спочатку» [38].

Наприкінці травня 2022 року депутати ЄП ухвалили позитивний вердикт стосовно доцільності присвоєння Україні кандидатського статусу. Так, Україна набула статусу претендента на членство в Європейському Союзі 23 червня 2022 року. Однак, представникам органів влади України необхідно врахувати, що це лишень пів шляху й треба й надалі працювати над інтегруванням України в загальноєвропейський економічний простір [42].

Отже, це спричинює нагальну потребу щодо доцільності активізації

трансформуючих зсувів у низці господарських секторів держави, включаючи і промислову сферу. Перегляд впровадження Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та ЄС, Співтовариством з атомної енергетики й окремими країнами-членами, з другого боку, протягом 2014-2021 рр. продемонструвало прогресування за ключовими галузями, зазначеними далі.

«Технологічні перешкоди для торговельних відносин» перенесено в прикладну площину щодо укладення Угоди стосовно оцінки відповідності та прийнятності промисловим товарам (Угода АСАА) внаслідок запровадження горизонтального (рамкового) та виконавчого (секторального) українського законодавства, врегульованого відповідно до законодавства Європейського Союзу і узгодженого у сферах технічного регулювання.

Угода АСАА – є підтвердженням рівнозначності наявної української системи технічних регуляторних актів та встановлення сертифікації відповідно до стандартів Європейського Союзу. Зокрема, підписання АСАА, тобто укладання індустріального безвізу, надало б виробникам промислової продукції дозвіл на здобуття належних сертифікацій на території України на протипагу офіційному представникові – резиденту ЄС, котрий уповноважений на одержання відповідного сертифікату. Можливість підписання відповідної згоди міститься в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Урядовці попередньо зазначали, що наразі технічна угода АСАА здатна поширюватися аж на п'яту половину вітчизняного експорту до країн Євросоюзу [67].

В Україні було реалізовано процес гармонізації горизонтального законодавства з правом ЄС й затверджено відповідні рамкові закони, що стосуються нормативних актів, які визначають порядок запровадження нормативно-правових вимог у сфері стандартизації, метрології, акредитації, а особливо – аудиту, відповідності та ринкового контролю. Простежується відчутний ріст в процесі ухвалення й імплементації секторального законодавства, серед іншого, було затверджено 25 із 27 технічних регламентів. Крім того, рецензуються вже чинні регламенти з урахуванням їх трансформування для приближення до новітніх директив й правил Європейського

Союзу.

Започаткований двосторонній переговорний процес з нормативно-правових аспектів здійснюється на горизонтальному й секторному рівнях. Наразі українською стороною було реалізовано основні домовленості стосовно заходів з підготовки до запровадження Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (АСАА) у секторах: електрообладнання та устаткування низької напруги, технічного регулювання електромагнітної сумісності та машинного обладнання [67].

Додаткові кроки для запровадження Угоди АСАА необхідно націлити на підключення підприємств та профільних асоціацій до участі у колективному розробленні пропозицій для усунення проблем, ідентифікованих протягом періоду оцінювання технічної місії Європейського Союзу в Україні (завершилась 30 вересня 2021 року), котрі ускладнюють просування у процесі імплементації Дорожньої карти з підписання Угоди АСАА та полягають у системі державного ринкового нагляду України, а відтак – у питаннях щодо запровадження українськими виробниками маркування продукції [23, с. 312].

Зважаючи на настороженість ЄС відносно розширення співробітництва з країнами-асоційованими членами Східної Європи в контексті агресивної політики Росії, оптимальною стратегією на середньострокову перспективу є застосування передбачених Угодою про асоціацію переваг, удосконалення та зміцнення певних позицій зазначеної Угоди, а відтак – активізація секторної співпраці у найперспективніших галузях.

Зasadничими ознаками ефективного наближення до ЄС є нарощування інституційної спроможності країни у питаннях управління, включаючи зміцнення ресурсного потенціалу держави та її інституцій, у т.ч. завдяки підтримці ЄС у вигляді фінансової та операційної допомоги, запровадження глибинних реформ, перш за все, реформування судової системи, розвиток державної служби, покращення захисту прав людини та ін. [11].

При цьому перспективний варіант розвитку співробітництва Україна-ЄС обумовлюватиметься подальшим функціонуванням ЄС, розгортанням у ньому

системних внутрішніх процесів з визначення подальшої перспективи Європи, способів урегулювання системних криз та їх результатів, розбудови принципово нової інституціональної моделі ЄС. Одночасно Україна повинна приєднатися до загального євроінтеграційного обговорення перспектив ЄС, здійснювати активну комунікацію, розробляти та виступати з ініціативами щодо внесення змін та вдосконалення форматів співробітництва в контексті різноманітних концептуальних моделей майбутнього функціонування Європейського Союзу.

Необхідно зауважити, що переважна більшість фахівців впевнені, що Україні потребуватиме мінімум 5 років задля належної організації процесу підготовки до вступу в ЄС. Директор Центру «Нова Європа» Олена Гетьманчук підкреслила, що набуття членства в ЄС є загальною місією як України, так й європейського співтовариства [33].

2.3. Вектор політики «Східного партнерства» стосовно України

«Східне партнерство» початково розглядалося Україною виключно як інструмент, що доповнюватиме вже існуючі домовленості й результати. Поряд з цим, Україна розглядала значення партнерства як платформу для налагодження регулярнішого та насиченішого спілкування з Європейським Союзом, а відтак – як додаткову перспективу для розвитку секторальної співпраці.

Позитивно сприйняли зазначену позицію й інститути громадськості, зокрема, через механізм багатовимірності до проведення тематичних форумів «Східного партнерства» допускалися різні неурядові представники, що забезпечувало їм важливі повноваження у питаннях виконання тематичних напрямків діалогу та моніторингу реалізації питань безвізового характеру. У форматі інституційного діалогу відбулося проведення п'яти самовисувань. Протягом тривалого часу було сформовано низку багатосторонніх відносин у контексті співробітництва «Східного партнерства», включаючи проведення п'яти самітів, котрі набули особливого поширення у контексті подальшої активізації цієї ініціативи.

Так, на черговому засіданні Празького саміту у травні 2009 року відбулося обговорення проекту «Східне партнерство», на основі результатів котрого було оприлюднено відповідну резолюцію парламентів держав-учасниць «Східного партнерства» й офіційно запроваджено дану ініціативу. Зокрема, було зафіксовано, що у рамках програми у процесі здійснення своєї діяльності будуть дотримуватись критерію «зумовленості», тобто виконання країнами-учасницями програми необхідних критеріїв та вимог Європейського Союзу. Незабаром відбулися чергові робочі сесії зазначених форумів, за наслідками проведення яких було визначено перелік ключових напрямів функціонування основних платформ на наступні саміти [60].

Протягом 2011 року у Варшаві відбулося засідання наступного регулярного саміту «Східного партнерства». Проголошення його положень, рівно як і сам захід, не позначилися вагомими перетвореннями в межах вказаної ініціативи. Головну увагу при цьому звертали на ведення узгоджувальних процедур започаткування переговорного діалогу стосовно введення нових форм асоціації ЄС з Україною, нарощування обсягів впливу за принципом «більше за більше» у сфері зовнішньої політики «Східного партнерства й, зокрема, розмірів підтримки від ЄС [53].

Проведення наступного, 3-го саміту, відбулося у 2013 році у місті Вільнюс й передбачало перехід до формування нової концепції партнерства з Україною, Молдовою й Грузією шляхом підписання Угоди про асоціацію з ЄС й організацію зони вільної зовнішньої торгівлі в її рамках. Водночас, буквально за кілька місяців до початку саміту Росія виступила фактично у якості активного противника щодо укладення зазначеної угоди зі своїми сусідами, характеризуючи даний договір саме як аналог Євразійського економічного союзу, при цьому висловлюючи припущення, що вона скоротить торговельні потоки з зазначеними сторонами в контексті застосування полегшеної процедури оформлення митного режиму [55].

Виходячи з цього, за декілька днів напередодні Вільнюського саміту, протягом якого планувалося підписання Угоди між Україною та ЄС щодо асоціації в рамках «Східного партнерства», Україна виступила з проханням щодо тимчасової

деактивізації згаданого питання. Свідченням зазначеного є ухвалені Кабінетом Міністрів України розпорядження «Щодо тимчасового припинення переговорного процесу з метою створення механізмів взаємодії сторін для укладення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони», а відтак виконання постанови «Щодо підготовчої роботи з укладання сторонами угоди про асоціацію» [10].

Відповідне доручення було ухвалено «з урахуванням забезпечення реалізації положень національного безпекового характеру, більш докладного дослідження й підготовки для подальшого вжиття комплексних рішень стосовно необхідних організаційних форм діяльності, що передбачають здійснення відновлювальних операцій з нарощування втрачених раніше масштабів продукції й повернення втрачених торговельно-економічних зв'язків з РФ й країнами-учасницями СНД» [21].

Зазначене спричинило виникнення суспільного обурення та започаткувало безстрокові акції громадського протистояння на Майдані Незалежності України. Відсутність укладення Угоди на Вільнюському саміті спричинила різку антиурядову реакцію серед українців, а відтак вилилась у Революцію Гідності, початок трансформації державного устрою України й зміну влади в державі. Незважаючи на сказане, незабаром, 21 березня 2014 року, у Брюсселі відбулось офіційне закріплення положень про асоціацію з ЄС. Підписи від української сторони надав тодішній Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк, зі сторони Європейського Союзу – Президент Європейської Комісії Жозе Мануель Баррозу, президент Європейської Ради Герман Ван Ромпей, а також очільники 28-ми держав-членів ЄС [55].

Внаслідок приєднання до Угоди були запроваджені відповідні трансформації в структурі органів української державної влади. При Уряді України, втім, як і в усіх підписавших Угоду країнах, був організований комітет з інтеграції, який повністю відповідає за реалізацію положень Порядку денного асоціації між Україною та Європейським Союзом. Поряд з цим, завдяки втручання представників суспільства й ЄС в Україні була встановлена посада Віце-прем'єр-міністра з євроінтеграції й

розширення ЄС, в компетенції якого було включено забезпечення реалізації зовнішнього євроінтеграційного курсу України та забезпечення широкої координації імплементації Угоди про асоціацію з Україною.

Водночас, у складі парламенту почав функціонування Комітет з євроінтеграції, завданням діяльності якого є схвалення відповідних законодавчих актів, що наближені до правових стандартів Європейського Союзу. Підписання економічних компонентів Угоди було здійснено вже під час візиту Петра Порошенка до Брюсселя 27 червня 2014 року. Основною задачею, було окреслено, передусім, «поступове поглиблення співпраці в галузі юстиції, внутрішніх справ та безпекових питань, базуючись на взаємних принципах, через активізацію переговорів, розширення торговельних та економічних стосунків, включаючи поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, зміцнення безпекових аспектів з дотриманням стандартів демократії та забезпечення дотримання прав і свобод особистості», щоправда, фактично без надання при цьому без жодних конкретних гарантувань про можливість членства в ЄС [63].

Так, у травні 2015 року в місті Рига було сформовано програму діяльності четвертого саміту «Східного партнерства», протягом процесу підготовки та узгодження фінальної Декларації якого набули помітного характеру засадничі протиріччя поміж окремими державами-учасницями вказаної ініціативи. Очевидним було неоднакове бачення ними європейських цінностей, що, фактично, перешкоджає налагодженню співробітництва поміж країнами-учасницями «Східного партнерства» у здійсненні загальних проєктів [18], крім того, як стверджують фахівці аналітичного відділу Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, ЄС фактично зафіксував наявність реальних прагнень й установок держав, які прагнуть до Європейського Союзу, та встановив диференційний формат, відповідно до якого ЄС здійснює регулювання у сфері членства відповідно до інтересів та амбіцій цих країн.

Зазначений саміт послужив запорукою визначення навколо трьох країн – України, Грузії та Молдови, найбільш орієнтованих на подальшу перспективу розширення процесу євроінтеграції. Водночас ризикий саміт не зміг вирішити

проблему того, як надалі повинна будуватися європейська східна політика в майбутньому. Підсумки саміту в основному виявилися досить оптимістичними для України, зокрема, серед основних питань на порядку денному стояло обговорення проблеми лібералізації візового режиму, і завдяки схвальним експертним висновкам Єврокомісії українським громадянам вдалося отримати можливість використання безвізових короткотермінових подорожей до країн ЄС, розпочатих з 11 червня 2017 року.

Протягом листопада 2017 р. у брюссельському форматі проходив вже п'ятий черговий саміт «Східного партнерства». Протягом розробки оновленої Декларації точилося немало суперечностей, і в фінальному форматі вона перетворилася на результат досягнутого компромісу між учасниками, де чимало уваги приділялося саме проблематиці країн, котрі продемонстрували максимальний результат на етапі реалізації євроінтеграції, у тому числі й України. Разом з тим, в затвердженому заключному повідомленні Брюссельського саміту «Східного партнерства» йдеться про важливість усунення суперечностей на територіальних частинах країн «Східного партнерства» та міститься застереження стосовно присутності ЄС в конфронтаційних областях у випадках, передбачених законодавством ЄС [41].

Наприкінці травня 2020 р. Європейською Комісією було підготовлено чергове комюніке, відповідно до якого боротьба з тероризмом, недопущення процесів радикалізації і посилення готовності до протидії гібридним загрозам поповнили тематичну лінійку співробітництва [15].

Ключовим повідомленням було окреслено питання зміцнення безпекової витривалості для держав «Східного партнерства» як важливого елементу безпекової архітектури цілого регіону Східної Європи. Виконання заходів передбачало постановку конкретних задач, досягнутих до 2020 року за допомогою ЄС. Сформульовані пріоритети поділяються відповідно до тематичного підходу на 4 напрямки:

- Міцніша економіка;
- Ефективне держуправління;

- Тісніші комунікації й врядування;
- Більш потужне суспільство.

Вказані питання розширюють та деякою мірою поглиблюють галузі взаємодії між ЄС та країнами «Східного партнерства», що передбачені відповідними домовленостями на двосторонньому рівні. Ключовим досягненням стало підписання спільного документу – планів дій для області ініціативи «20 важливих завдань на період до 2020 р.». Необхідність його ухвалення пояснювалася дефіцитом глобальних орієнтирів у країн-учасниць, враховуючи те, що одразу декілька країн, у т.ч. Україна, Молдова та Грузія, раніше вже приєдналися до Угоди щодо безвізового режиму та уклали Угоду щодо асоціації з ЄС. Задля наповнення «Східного партнерства» цілями та орієнтації на досягнення практичного результату було виділено 20 пріоритетних напрямків, спрямованих на здійснення відповідних внутрішніх та зовнішніх реформ [4].

Також у контексті реалізації заходів з євроінтеграції слід звернути особливу увагу й на те, що прийняття українськими владними органами необхідних управлінських рішень й проведення важливих соціально-економічних реформ безпосередньо підпорядковувалося низці важливих показників, включаючи особливості внутрішньої та зовнішньоекономічної обстановки, прагнення та інтереси відповідальних за їх ухвалення осіб [48].

Довгострокове партнерство України з Європейським Парламентом дозволило досягти суттєвих зрушень та позитивних результатів. Можна стверджувати, що 13 років «Східного партнерства» Україна символічно розділила на періоди до і після Революції Гідності та підписання Угоди про асоціацію. Хоч який парадоксальний факт, проте насправді ворожа зовнішня політика Росії відносно України фактично додала державі потужності у процесі провадження внутрішнього процесу перетворень та сприяла активізації трансформаційних зрушень.

Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) здійснив соціологічне дослідження «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України». Польове опитування здійснювалося КМІС з 2 по 9 серпня. Було залучено

2510 респондентів шляхом використання методу телефонних інтерв'ю (САТІ). Опитування не проводилося на територіях, тимчасово непідконтрольних українській владі до 24 лютого. Статистична похибка вибірки становить +/- 2,2% і не складає більше ніж +/- 2,2% за загальнонаціональною вибіркою [26].

Опитування демонструють, що абсолютна більшість населення України виступає за членство країни в Європейському Союзі, 79% виступають за інтегрування до НАТО (додаток А-В). Крім того, 92% респондентів прагнуть, щоб Україна приєдналася до Європейського Союзу вже до 2030 року – відносно травневого опитування даний показник підвищився на 2%. Водночас 79% респондентів зазначили, що очікують на членство України в НАТО до 2030 року, проти 73% у травні. Вступу до НАТО очікують 69% респондентів проти 65% у травні. Зауважимо, станом на грудень 2021 року 58% громадян прагнули бачити Україну членом ЄС, водночас 48% висловилися за приєднання до НАТО. Найвищі показники тих, кому хочеться бачити Україну членом ЄС – серед респондентів Заходу і Центру (95% і 93% відповідно), тоді як для Сходу і Півдня характерна підтримка приєднання до ЄС – на рівні 89%. Аналогічним чином на Заході і в Центрі найактивніше висловлюються за вступ України до НАТО – 86% і 81% опитаних відповідно. Частка опитаних, котрі прагнуть вступу до НАТО, на Півдні становить 73%, на Сході – 71% [26].

Зазначена динаміка обумовлена рядом основних подій, котрі суттєво змінили погляди та настрої населення. По-перше, саме через російські загарбницькі дії відбувається суттєве розширення європейсько-українських стосунків. Таким чином, Росія намагалася ізолювати Українську державність від європейської спільноти, однак послабила власні політичні та економічні позиції в рамках міжнародного співтовариства.

В Україні вдалося істотно зміцнити уявлення громадян про обраний країною євроінтеграційний шлях та укладання Угоди про партнерство і співдружність як визначальний крок для перетворень у державі та здійснення необхідних внутрішніх і зовнішніх реформ. Крім того – забезпечення для українців безвізового режиму стало одним з головних мобілізаційних елементів й справжнім матеріальним благом для

інтеграції в Європу.

Отже, основою відносин Європейського Союзу з Україною у найближчій перспективі стане політика «Східного партнерства», що є розвитком ЄПС, та виступає її невід'ємною складовою. Вона передбачає більш високий рівень наближення до ЄС. Акцентується також важливість подальшого фінансування, забезпечення технічної, гуманітарної, матеріально-технічної та політичної підтримки зі сторони країн-членів ЄС.

Зокрема, частина політичного керівництва ЄС наполягає на прийнятті відповідного плану щодо подальшого зміцнення України шляхом введення в дію «плану Маршалла», яким раніше було передбачене надання допомоги післявоєнній Європі з боку США. Частина лідерів Євроради демонструє схильність та наполегливість у подальшому посиленні санкційного тиску на Росію та Білорусь, і виявляють готовність встановлювати додаткові обмежувальні заходи, у випадках нагальної потреби.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ «СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА»

3.1. Проблемні аспекти впровадження політики «Східного партнерства»

Становлення демократичної та незалежної України разом з об'єднаною Європою переважно розглядаються як породження однієї історичної епохи. Так, починаючи з 90-х років ХХ ст. розпочалася активна трансформація взаємовідносин між ними. Ключовими напрямками зазначеного просування стали проведені Україною реформи, орієнтовані на забезпечення демократії, належного захисту прав людини, верховенства права й ефективного державного управління, для того, щоб внутрішня політика української та європейської сторін ґрунтувалася на єдиних положеннях.

Події, запроваджені з початку існування «Східного партнерства» й до сьогодні, демонструють незмінність євроінтеграційного напрямку України. Наразі дискурсивним залишається питання стосовно дієвості та доцільності застосування зазначеного формату співпраці ЄС з державами Східного регіону. Здебільшого це спричинено недостатнім застосуванням уніфікованого підходу до трактування сутності та визначення ініціативи, що викликає побоювання стосовно дієвості її реалізації.

Відповідно, наявні двоякі інтерпретації цілей даної ініціативи: цілком самостійний напрямок, незалежний від «Східної політики» ЄС інструмент повноцінної інтеграції до Союзу, та виключний компонент Європейської політики сусідства. Загалом західні політики прихильні до останнього варіанту, натомість Україна притримується першого твердження [25].

Серед ключових труднощів щодо ініціативи «Східного партнерства» можна відзначити невизначеність щодо співвідношення заохочень і поставлених планів, адже Європейську політику сусідства й окреслення напрямів у форматі «Східного партнерства» створювали, здебільшого, як заміник набуття членства.

Низка фахівців піддають скептицизму дієвість «Східного партнерства» внаслідок зростання економічної та безпекової загрози, уповільнення та демократичного відступу, а відтак – зростання політичної, економічної та безпекової нестабільності.

Згідно з оцінками більшості науковців, це є суттєвим обмеженням зазначеної моделі взаємодії з точки зору збереження існуючих геополітичних прагнень країн-учасниць. Одночасно спостерігається усвідомлення представниками ЄС відсутності членських гарантій для держав Східної Європи, що стримує процеси подальшої трансформації й розширення Східної Європи й сприяє зростанню скептичних поглядів стосовно перспектив європейської інтеграції [32].

Актуальною залишається проблематика застосування низької диференційованості стосовно країн-учасниць «Східного партнерства». Достатньо суперечливою є концепція об'єднання країн Східної Європи та Південного Кавказу в межах спільного простору. Сьогодні в складі зазначеної ініціативи присутні дві окремі групи країн, котрі проголошують протилежні орієнтири та задачі: з однієї сторони, Україна, Грузія та Молдова налаштовані на подальшу європейську інтеграцію, а натомість Вірменія та Білорусь обирають напрямок на безпосереднє співробітництво з Росією та не вбачають серед своїх стратегічних завдань курс на євроінтеграцію [52, с. 12].

Відтак, наявна неузгодженість у динаміці втілення комплексу внутрішньодержавних трансформацій й різний характер співробітництва в межах ініціативи, де держави, що рухаються до ЄС, вже встигли укласти Угоди про асоціацію й отримати безвізовий режим й намагаються розвивати глибшу кооперацію, на противагу країнам «Східного партнерства», які не мають такої можливості [7].

Враховуючи, що процес вироблення курсу «Східного партнерства» суттєво обумовлюється наявністю позицій держав-учасниць, а вони проявляють неоднозначність стосовно визначення формату й визначення завдань ініціативи, цілком справедливо розглядати «Східне партнерство» як суперечливу ініціативу

ЄС [33].

Необхідно наголосити, що сьогодні спостерігається зміна орієнтирів «Східної політики» ЄС залежно від викликів, що існують у цьому регіоні. Згідно з оцінкою В. Тенешева, значення «Східного партнерства» протягом останнього часу істотно посилилося у співставленні з періодом від його заснування, що обумовлено посиленням активності Росії в країнах-учасницях ініціативи.

Через це третьою перешкодою «Східного партнерства» вважається те, що ЄС виявився недостатньо дієвим у контексті здійснення «Східної зовнішньої політики», аби гарантувати збереження державного устрою й захисту цілісності та незалежності держав-учасниць ініціативи.

Відсутність елементів безпекової складової в ініціативі також вплинула на те, що Євросоюз наразі фактично не створив ефективного інструменту для стримування дій Росії. Натомість РФ сприймає «Східне партнерство» насамперед як проблему для російського впливу в пострадянському напрямі, а відтак розглядає ініціативу як можливість посилення впливу ЄС на східному напрямку. Пояснюється така діяльність активізації діяльності РФ в країнах «Східного партнерства», тим, що ініціатива самотужки відіграє роль чинника погіршення взаємин Брюсселя з Росією [31].

Попри те, що більшість з перерахованих викликів є проблемами внутрішнього масштабу, зростання інерційності у ставленні ЄС до регіону теж впливає на їх вирішення. Серед основних факторів цього можна виокремити декілька. Одним з них є розмивання «м'якої сили» ЄС, що відбувається внаслідок внутрішнього протистояння, через яке ЄС проходить протягом останніх років – від Brexit та поширення екстремізму, лібералізму та радикального популізму, а також міграційних криз [65].

Потужна пропаганда і дезінформація Росії, направлена виключно проти Європи, призводить до послаблення здатності ЄС відповідати на локальні кризи, наприклад, brutальне подавлення демократичних демонстрацій Лукашенком. Крім того, посилення присутності нових гравців, насамперед Китаю, призвело до

зменшення впливовості та обумовленості рішень Євросоюзу. Ця обставина підштовхнула країни «Східного партнерства» застосовувати стратегію багатовекторності в зовнішній політиці й одночасно виключити з порядку денного реформи, проведення яких потребує ЄС (зокрема, реформи в сфері економічних і фінансових відносин на користь реформування судочинства, правоохоронної системи та протидії корупції).

Ще однією перешкодою на шляху реформ є брак місцевої відповідальності. Надаючи підтримку стратегічним ініціативам, орієнтованим на задоволення попиту, ЄС докладас зусиль для того, щоб дозволити державам і товариствам «Східного партнерства» здійснювати власні ініціативи з впровадження реформ. Водночас, сукупність нерівноправних управлінських механізмів, неприйняття місцевими елітами перетворень, всеохоплююча система корупції й схильні до проросійської позиції представники влади сповільнюють процес реалізації європейських прагнень. Частково громадськість й еліти деяких із країн Асоційованого Тріо налаштовані досить радикально і перешкоджають застосуванню принципів й правових засад Європейського Союзу (зокрема, щодо дотримання інтересів національних меншин) [28].

Наявність низки інших справ, включених до тривалого зовнішньополітичного порядку денного ЄС, не просто підвищує ступінь інерційності, однак і створює небезпеку поступового випадання «Східного сусідства» з пріоритетних векторів політики Євросоюзу. Такий підхід є слідством дивергенції у розподілі ключових інтересів Євросоюзу серед цільових регіонів. Водночас держави Східної та Центральної Європи (країни Балтії, Польща, Румунія) ставлять на перший план Тріо асоційованих країн, натомість представники Середземномор'я незмінно зосереджують більше уваги на Південних сусідах ЄС.

Питання щодо безпекової компоненти «Східного партнерства» залишаються вразливими. Внаслідок зазначеного концепція «добросусідства» навколо ЄС щодо формування середовища гармонійних та безпечових країн не матеріалізувалася. Безпекова ситуації скоріше загострилася, і спостерігається процес стримування

впливу в сфері геополітики. Російська присутність бере безпосередню або неопосередковану участь майже у всіх конфліктах, а Москва виступає головним актором у врегулюванні низки суперечностей. Європейський Союз залишався посередником у питанні конфлікту в Нагірному Карабасі, тоді як Росія ініціювала процес врегулювання, встановила перемир'я і нині виступає в ролі основного переговорного гравця. Загалом, ці конфлікти створюють передумови для посилення впливу Москви не тільки в самому регіоні, а й на території Балканського півострова, в Середземномор'ї й на Близькому Сході [20].

Європейський Союз здатен підтримати зусилля держав-членів у побудові сталого безпекового середовища шляхом посилення співпраці, підвищення обороноздатності та впровадження систем протидії щодо гібридних загроз, захищеності прикордонних зон, захисту кіберпростору та зменшення небезпеки, зумовленої глобальними кліматичними викликами. Крім того, йому доцільно розширити масштаби свого втручання у вирішення довгострокових суперечностей, зокрема щодо медіації та подолання суперечностей, а також врегулювання кризових ситуацій.

Учасники неформального Версальського саміту керівництва ЄС у березні 2022 р. схвалили «Стратегічний компас» для побудови власних оборонно-безпекових потенціалів, а відтак делегували Єврокомісії право на виконання аудиту актуальних ризиків та викликів у сфері безпекового та оборонного співробітництва. Зазначена діяльність тривала упродовж квітня та травня, до речі, відповідний звіт було презентовано в ході чергового засідання Європейської Ради 30-31 травня поточного року. Надзвичайно актуальним для України є моніторинг й залученість до реалізації ініціатив ЄС, спрямованих на захист її територіальної цілісності та суверенітету. Розробниками ініціативи проводиться систематизація політичних рішень й практичних кроків щодо формування власної структури оборони ЄС для протистояння зовнішнім загрозам [49, с. 80].

Завдяки усвідомленню та трансформуванню в площину державної політики масштабів очікувань країн-партнерів, Євросоюз спроможний просунути подальші

трансформаційні перетворення в напрямку інтеграції з Асоційованою трійкою, не вдаючись при цьому до дискримінації інших країн «Східного партнерства». Водночас активізація білатерального формату не протирічить посиленню багатостороннього виміру, котрий має також велике значення задля кооперації у протистоянні спільним викликам.

Євросоюз також мусить активізувати процес професійної підготовки фахівців з адміністративного управління, громадськості та медіа для протидії дезінформаційним онлайн-кампаніям й активно підтримувати держави-партнери у створенні довгострокових механізмів боротьби з поширенням пропаганди та фіктивних матеріалів (додаток Г).

Зокрема, заступником Міністра було наголошено, що внаслідок російського збройного вторгнення в Україну, радикальної дестабілізації безпекової ситуації в регіоні, присвоєння Україні та Молдові статусу країни-кандидата, а Грузії – надання європерспективи, постало нагальне питання стосовно пристосування програми «Східне партнерство» до нових викликів сьогодення. Євген Перебийніс повідомив присутнім про послідовні зрушення на етапі наближення української держави до повноправного членства в Європейському Союзі [9].

При цьому важливість політики «Східного партнерства» оцінюється здебільшого у позитивному аспекті як серед вітчизняних, так і західних науковців, котрі відзначають, що її системна та неухильна практична імплементація допомагає утвердженню принципу демократії, гарантуванню правопорядку, утвердженню дієвого управління та поглибленому поширенню принципів прав і свобод людини, завдяки чому Україна істотно прискорює процес наближення до Європейського Союзу.

Відтак надзвичайної важливості щодо докорінного розвитку «Східного партнерства» набуває здатність переконувати Брюссель через ефективність українського напрямку. Доцільно виокремити думку експерта М. Пашкова стосовно того, що «українською дипломатією незмінно підтверджувалася здібність досягнення будь-чого, що вважалось недосяжним» [25].

3.2. Подальший розвиток євроінтеграційних процесів в рамках «Східного партнерства»

Останніми роками зростає гострота відзначення доцільності здійснення відповідних перетворень щодо процесу трансформації як щодо ініціативи «Східне партнерство», та й стосовно загальної політичної позиції ЄС відносно держав Східної Європи. Важливо наголосити, що власне ця ініціатива справила належний вплив, однак вміщала певні ґрунтовні помилки. Передусім, нею не було передбачено облік певних відмінностей між країнами-учасницями: зокрема, не було враховано їх політичну, економічну і ідеологічну розбіжність, наявність відповідних тенденцій щодо співпраці в межах регіону, а особливо – російського впливу.

Навіть більше, неоднорідність сусідства, попри яку Східне партнерство наважувалося відповідати директивою диференціації, зумовила ряд форм взаємодії. Білорусь залишила Східне партнерство, заморозивши свою участь після санкцій ЄС, пов'язаних зі сфальсифікованими президентськими виборами в серпні 2020 року, тоді як Вірменія та Азербайджан були задоволені своїми особливими домовленостями.

Охарактеризувавши досягнення приєднаних держав, доцільно відзначити, наскільки визначним результатом започаткування цієї асоційованої системи сьогодні залишається інтенсивність інтеграції їхньої комерції з ЄС. Попри обмеження від реалізації російської військової агресії та економічного тиску, за останні роки обсяг експорту з Грузії, Молдови та України до ЄС був відчутно збільшений. Загалом через суттєве звуження експортних поставок в РФ Зони вільної торгівлі (ЗВТ) з Європейським Союзом надали можливості нівелювати ефекти від започаткованих РФ комерційних протистоянь для асоційованих країн. [33].

Експерти стверджують, що перехід під впливом технічних специфікацій, наслідуваних Радянським Союзом, а відтак – запровадження технічних специфікацій Європейського Союзу, наближення до європейських стандартів та подолання закритих торговельних обмежень, спричинили підвищення зростання ефективності асоціаційних ринків, а отже, забезпечили умови подальшого прогресу в процесі їхньої трансформації й стабільного збалансування. Держави «Східного партнерства» мають

не просто розширений простір вільного користування спільним понад 500-мільйонним ринком ЄС, передусім вони входять до світових промислово-збутових мереж [37, с. 245].

Одним зі досягнень «Східного напрямку» є створення сталості багатостороннього діалогу Євросоюзу з європейськими партнерами, у рамках котрого намагаються започаткувати механізми налагодження співробітництва між країнами «Східного партнерства».

Зокрема, одним з найголовніших новаторських рішень зазначеного заходу вважається відмежування для України, Грузії та Молдови й можливості існування окремого статусу від участі в програмі у формі «Східне товариство плюс», що лобіюється силами асоційованих партнерів Євросоюзу з 2015 року. Зміст даної ініціативи передбачав отримання приєднання до митного, енерго та цифрового угруповань ЄС, а саме: вступу до країн Шенгенської зони й зняття податків на використання мобільного зв'язку в роумінгу. Додатково, передбачалося формування довірчого капіталу в інтересах розвитку України, Грузії та Молдови, діяльність якого повинна спрямовуватися на інвестиції державних і комерційних організацій до сфери соціально-економічної діяльності. Проте, цей законопроект залишився непохитним серед учасників Ради ЄС, а учасники засідання Брюссельського саміту насилу ухвалили підсумкове заключне рішення.

Відповідно, головним пріоритетом діяльності асоційованих партнерів відтепер є впровадження заходів, закріплених у сумісному програмному проекті «Східне партнерство – концентрація влади на найважливіших викликах й відсутніх перспективах» [50, с. 103].

Представлений проект представляє перелік основних принципів, орієнтованих і згрупованих за напрямками, передбаченими програмою «Східного партнерства», відповідно до визначених за рішенням Ризького саміту «Східного партнерства» ще в 2015 році напрямків:

- Сталий соціально-економічний та інноваційний потенціал;
- Підсилення державних структур й підвищення належного державного

управління;

- Сполучення, підвищення рівня енергоефективності, довкілля та кліматичні виклики;
- Свобода пересування й комунікації для людей [18].

Важливо акцентувати увагу на тому, що окреслені в даному дослідженні першочергові напрями переплітаються з умовами реалізації положень про асоціацію.

Крім того, даний проект передбачає виконання комплексу додаткових заходів, передбачених Угодою про асоціацію, тобто він становить «додаткову перевагу саме стосовно асоційованих членів «Східного партнерства». Відповідно, існують також допоміжні цілепокладання для окремих частин наскрізних напрямків, при цьому принципово новітні положення викладені зокрема щодо питань розвитку стратегій комунікації, захисту демократії, забезпечення верховенства права, зміцнення свободи вираження поглядів, а також у розділі «Стратегічні комунікації, плюралізм та незалежність ЗМІ». Слід звернути окрему увагу саме на підрозділи, присвячені цільовим орієнтирам, котрі містять абсолютно новий зміст, відмінний від вимог Угоди про асоціацію:

- Усунення диспропорцій у питаннях забезпечення фінансової інфраструктури й фінансових ресурсів;
- Відкриття додаткових перспектив щодо забезпечення зайнятості на державному й регіональному рівнях;
- Здійснення низки фундаментальних перетворень у судовій системі;
- Нарощування масштабів розвитку ключових мереж TEN-T;
- Створення європейської школи «Східного партнерства».

Додатково сформульовані завдання у блоках стосовно питань забезпечення енергетичної ефективності, споживання енергії, розвитку потенціалу альтернативних енергоресурсів, а відтак сприяння відновленню та зниженню шкідливих викидів, та пристосування до кліматичних впливів, навчання й інновації, культуру, адаптацію для вирішення конфліктів, розвиток технологій, наукові розробки й технології [17].

Гібридні засади розвитку подій, зокрема щодо захисту інтелектуальної

власності стали одним із пріоритетних стимулів для поживлення активізації процедур, спрямованих навколо світового цифрового й комунікаційного просторів держав «Східного партнерства». Проте всередині наступні декількох останніх років сприяння підтримці торгівлі держав країн «Східного партнерства» з даними викликами є відчуттям загальної спрямованості, а відповідно, і критерієм пріоритетності державної програми зовнішнього фінансування з боку ЄС, що проявляється у швидкості процесів створення державної системи захисту інформаційного простору і розвитку інформаційних та цифрових комунікацій у державах «Східного партнерства». Безумовно, прогрес у розробці зазначених напрямів визначається розвитком впливу загальних викликів, дотичних безпосередньо до інформування й науково-технічного прогресу.

Простір інформаційного характеру «Східного партнерства» перетворився на плацдарм протистояння у сфері забезпечення незалежного управління протягом кількох останніх років. Зазначена вище боротьба набула помітного характеру одразу внаслідок революції 2014 року в Україні, й початку повномасштабної війни в 2022 році, адже через це освітні ресурси Російської Федерації істотно вдосконалили засоби інформування та розповсюдження дезінформації про Україну. Водночас РФ здійснювала промоцію своєї геополітики поміж найближчих країн.

Так, серед держав «Східного партнерства» бракує потужних інструментів (включаючи нормативно-правову базу) протидії для розкриття та боротьби з розповсюдженням інформаційної пропаганди. Натомість наявна низка громадських акцій й кампаній для стримування пропагування в Україні й Грузії.

Збільшується напад систем інформаційних комунікацій, посилюється використання інформаційних систем проти інших сторін, а особливо – поширення кібератак та застосування цифрових методів для вирішення політичного блоку в зоні «Східного партнерства». Разом з тим зростає масштабна тенденція до підвищення соціальної і безпекової політичної стресовості навколо РФ та розгорнутої країною повномасштабної війни тощо. Передусім науково-технологічні ресурси й кадрові потужності важливі задля ефективності боротьби з загрозою кібернетичного

потенціалу в регіоні. Протягом найближчих десятиліть це вимагає детальної методологічної й тактичної підготовленості, а особливо – необхідної цифрової підготовки, а також детальнішого матеріального забезпечення [66].

Загалом через цілковиту кількість користувачів, зокрема, розриву «цифрової компетентності» серед генерувань, є загроза загострення конфлікту далі. Кооперація з належними структурними одиницями ЄС, серед котрих – Спеціальна команда Центрального директорату з боротьби з фальсифікацією поповнить рівень підвищення медіастійкості держав регіону. Зрештою, наразі НАТО виступає одним із найважливіших партнерів у питаннях протидії ворожим кіберзагрозам. Реалізація плану Україна-НАТО й Угоди стосовно впровадження в дію цільового фонду Україна-НАТО щодо питань забезпечення інформаційної безпеки СБУ гарантуватимуть створення необхідної підвалини для запобігання виникненню нових форм інформаційної нестабільності [20].

Додаткові спроможності матимуть підстави в контексті проєкту EU4Digital: сприяння становленню світової інфраструктури й підтримки сектору електронної демократії та громадянського суспільства «Східного партнерства», що здійснюється за кошти європейського механізму сусідства (ENI). Ключовими напрямками ініціативи визначено врегулювання найважливіших секторів фінансових ринків «Східного партнерства» та інших ключових сфер, зокрема, з відповідними секторами країн-членів ЄС: регулювання та індустрія цифрового зв'язку, українська влада, цифрова конфіденційність, система електронних технологій та інформаційних мереж, інтелектуальна власність, система управління, фінанси, цифрові навички.

Впродовж кількох минулих років значення цифрових ініціатив щодо розширення економічного та громадського сектору суттєво зросло в усіх Східних державах, а зокрема в Європейському Союзі, підтвердженням цьому слугує розширення нових перспектив розвитку для «Східних партнерів».

Йдеться саме про посилення інформаційної захищеності та розвитку необхідних систем кримінального правосуддя в державах «Східного партнерства». Найбільшу увагу необхідно зосередити на опрацюванні технічних інструментів та

методів кооперації, котрі зміцнюють систему кібербезпеки й посилюють здатність до здійснення кібератак. Зокрема, до низки цих механізмів можна включити посилення управлінського апарату, розвиток важливої технологічної індустрії, а також поліпшення ефективності регулювання кіберзлочинності.

Тренди «Східного партнерства 2030» охоплюватимуть надбання в прийнятті низки загальнонаціональних стратегічних заходів щодо ухвалення стратегії з забезпечення інформаційної цілісності (Молдова, Грузія, Україна), запровадження підрозділів з управління інформаційними ресурсами у відповідних урядових інституціях, а особливо в сфері інформаційної політики, та реалізації європейської безпекової стратегії у сфері цифрових комунікацій [58].

Цифровізація соціально-політичної царини для цього напрямку перетвориться на важливий механізм поліпшення безпеки та забезпечення прозорості, а також покращення свободи інформаційного обігу в державах «Східного партнерства» внаслідок запровадження нових цифрових систем, сприяння формуванню належної інфраструктури для підвищення ефективності соціальних комунікацій, а також покращення цифрової грамотності населення в країнах «Східного партнерства». Насамперед необхідно започаткувати створення єдиної платформи для держав «Східного партнерства» щодо розвитку медіа-діалогу в питаннях забезпечення належного захисту протягом наступних десятиліть.

Отже, загальна платформа зрештою здатна виступити інструментом постійних налагодження систематичних комунікацій щодо дипломатичного характеру. Присутність міжнародної підтримки з боку міжнародних експертів (ЄС, НАТО, ОБСЄ) стане попередньою необхідністю. Максимальна державна підтримка медіа-сфери «Східного партнерства» повинна включати технічні та фінансові можливості, що необхідні для забезпечення підтримки гібридних викликів, а також для формування міцного засобу подолання розповсюдження неправдивої інформації в «Східному регіоні».

Зокрема, такий підхід необхідно орієнтувати на переважно телебачення й підвищену поширеність нових медіаканалів. Щобільше, питання цифровізації й

розвитку інформаційного середовища повинно слугувати орієнтиром для створення майбутньої електронної реформи в рамках співпраці з країнами «Східного партнерства».

Протягом наступних десяти років формування державних програм з підвищення кваліфікації в області цифровізації має доповнювати вже сформовану нормативну базу. Формування сталої системи електронних реєстрів головних регіональних гравців (у тому числі ЗМІ) для проведення моніторингів громадсько-політичної динаміки можливе також завдяки запровадженню системи моніторингу цифрової стабільності в регіоні «Східного партнерства».

Поглиблена увага щодо кіберзагроз передбачає, зокрема, що одним із критеріїв для «Східного партнерства» має визначатися саме питання інформбезпеки. Сьогодні «Східний регіон» є ближчою та найвразливішою мішенню в умовах російської інформаційної війни в Російській Федерації. Саме через це Європейський Союз оптимізує власну політику через двохсторонню інтеграцію з трьома державами, котрі уклали Угоду про асоціацію (Україна, Молдова, Грузія), а заодно і з країнами, котрі не отримали такої рамкової угоди (Азербайджан, Білорусь, Вірменія). Водночас поліпшення прозорості й очевидності щодо роботи цифрових ринків «Східного партнерства» сприятиме зростанню відповідальності та кращому розумінню сфери розвитку технологій, її викликів і наслідків для суспільства взагалі. Надзвичайно важливим є започаткування єдиної платформи між державами «Східного партнерства» щодо проведення інформаційної політики в сфері захисту впродовж декількох наступних років, враховуючи створення механізмів гнучкої політики.

Важливо також зазначити, що напрями у царині енергетики й середовища впливатимуть на розвиток політичного курсу ЄС, зокрема на екологізацію програми його роботи в межах програми «Східного партнерства» та на посилення спроможностей задля ліквідації ризиків й регулювання потреб у енергетиці – починаючи з виробничої та завершуючи енергетичним використанням у регіоні.

Клімат перетворився на основний напрямок у будь-яких областях своєї виняткової компетентності та таких, що належать до сфери, яку розподіляють з

іншими державами-членами. Найбільше фінансів спрямовується на залучення екологічних заходів, підтримку боротьби із сміттям та сприяння розвитку органів місцевого самоврядування й державної підтримки в процесі їхнього подальшого переміщення до загального благоустрою, а саме – на підвищення ефективності боротьби зі зміною клімату. Багато домовленостей з країнами-партнерами зі Східного регіону передбачають довгострокові технічні завдання, що мають безпосереднє значення стосовно кліматичних змін й підвищення енергетичної безпеки.

Попередні зразки підтвердили масштабні ініціативи в деяких державах, зокрема, в Україні, для концентрації енергетичної й природоохоронної політики «Східного партнерства» до 2030 року навколо питань зеленого сектору й енергетичної продуктивності, включаючи Східноєвропейське партнерство з енергетичної й екологічної продуктивності і навколишнього середовища (E5P). Втім, послаблення риторики щодо рішень ЄС й деякі миттєві компенсації ризикують зупинити процес досягнення бажаного прогресу в даній сфері. Покращення багатьох факторів залежно від розміру необхідного зовнішнього фінансування для отримання допомоги від установ ЄС, Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) та Європейського фонду відновлення та реконструкції (ЄБРР), впливатиме на формування додаткових критеріїв зумовленості.

Завданнями для партнерів зі «Східного напрямку» є подолання перешкод у видобутку енергоносіїв та їх транспортуванні, а відтак – нарощування потужності щодо забезпечення переходу громадян до стану вуглецевої чистоти до кінця 2050-х років. Проблематика захисту суспільства від негативних екологічних явищ та спроможностей реагування на катастрофічні наслідки внаслідок загального кліматичного потепління, поширення шкідливих викидів, вирубки лісів, слабого контролю за втіленням та забезпеченням неухильного застосування відповідних законодавчих ініціатив унаслідок зростання корупції є надзвичайно гострою проблемою.

Внаслідок серйозного радіоактивного забруднення продовжують існувати негативні ризики, що викликають побоювання у населення й представників

громадськості та світового товариства. Збільшення будівництва підтримуваних Європейським Союзом реакторів у Вірменії, наприклад, приверне підвищену кількість проблем й протистояння протягом наступного декількох років. Водночас, інституційна дієздатність «Східного партнерства» у протистоянні викликам найбільше ризикує бути ускладненою прогнозованим підвищенням температурного коефіцієнту Землі. Вірогідними ефектами можуть стати виникнення надзвичайної кліматичної ситуації та збільшення термінів глобального потепління у більшій частині регіону.

Представники місцевої та регіональної влади повинні показувати, що діятимуть, а не зупиняться на голослівних заявах, оскільки існує ризик отримати розчарування у стосунках з Європейським Союзом і наразитися на громадський спротив. Будь-які пропозиції стосовно покращення захищеності щодо загроз, скоріше викликають жах, аніж відповідають потребам сьогодення.

Поряд із проблемами, котрі створюють подібні загрози для Європейського Союзу, суспільні протистояння визначатимуть вагомий аргумент, завдяки котрому локальні і вітчизняні установи зможуть виконувати додаткові повноваження. Оскільки більшість населених пунктів «Східного партнерства» мають труднощі з обмеженою інформованістю стосовно конфлікту й можливостей максимальної мобільності, основні риси діяльності представників суспільства та недержавних структур спостерігаються переважно в Україні та Молдові, а відтак розповсюджуються й серед Південного Кавказу. Водночас «Східне партнерство» матиме значні відмінності щодо визначення потенційних поточних енергетичних витрат і розбудови організаційної спроможності задля просування до зовнішньої економіки, а особливо – стосовно потреб у відновленні природних ресурсів, споживання електроенергії й можливостей подолання цієї ситуації. Загалом розбіжності з позиції подолання негативних впливів на безпеку довкілля, викличуть проблеми в регіоні.

Натомість це стане підставою для утворення суперечностей зсередини держав, проте найбільше – з позиції внутрішніх відносин у регіоні. Загалом риторика

диференціації обмежуватиме результативність фінансового стимулювання, здійснюваного міжнародними структурами. Наразі наявний ризик виникнення недоліків для взаємодії внутрішньої політики «Східного партнерства» завдяки комплексу інституційних взаємин та невизначеності між Європейським Союзом та Росією, внаслідок чого спостерігаються суперечності у контексті порядків денних, визначення основних напрямків функціонування й загалом у сфері енергозалежності.

DCFTA тим часом забезпечать поглиблення партнерства у галузях енергетичного співробітництва, проте разом з тим зроблять потенціал «Східного партнерства» платформною системою з слабшим механізмом забезпечення в області енергетичних технологій і природоохоронного довкілля. Численні структури й платформи, зокрема Енергетична спілка (підписанти – Україна і Молдова) та E5P, мають загрозу виникнення певних ризиків фрагментації. Щодо Азербайджану, індивідуальна угода щодо подальшого партнерства з ЄС є найкращим прогностичним результатом, який запобігатиме створенню цілей спільного плану порядку денного «Східного партнерства».

Російська Федерація, вочевидь, є джерелом цілковитої вразливості завдяки незмінним зусиллям, прикладеним щодо постійних розмежування та обмеження діяльності держав за підтримки заходів у секторі питань довкілля та кліматичних змін. Продовження залежності галузі видобутку корисних копалин, використання власної інтелектуальної інфраструктури й підписання багаторічних зовнішніх довгострокових проектів сприяє зростаючій спроможності щодо забезпечення мобільності, переходу на альтернативу та відтворення енергії, поширення інших структур. У наступному десятилітті РФ пропонує для Європейського Союзу вигідні проєкти, намагаючись підірвати взаємодію між державами «Східного партнерства» й відносини щодо підключення до ринку електроенергії Європейського Союзу.

Також ймовірним є продовження зацікавленості Білорусі та Вірменії щодо енергетичних потреб Росії. Через те, що Україна скорочує енергетичні залежності, диференціація має зменшити рівень енергетичних потреб, однак це свідчить лише про наслідки стратегічних й безпекових можливостей будь-якої держави Східного

регіону.

В кінцевому результаті, загальна перспектива значно загостриться при ймовірному формуванні великих стрибків вартості енергетики й підвищення напруги через динаміку розподілу джерел енергопостачання. Наслідки подібних процесів, що відбуваються внаслідок природних катаклізмів та повномасштабної війни, загрожують виникненням масових безладів у окремих регіонах світу й загрожують виникненням глобальних екологічних криз, зокрема, в регіоні СНД.

Послідовно триває робота українського представництва стосовно реалізації можливостей спеціального співробітництва у вигляді ініціативи «Східне партнерство плюс». Провідне значення у запропонованому українськими представниками концепті відіграє питання щодо посилення глибшої динаміки взаємодії, насамперед визначення орієнтирів у рамках взаємодії з окремими політичними гравцями завдяки впровадженню інтеграційних механізмів до всіх інституційних структур Європейського Союзу (економічного, фінансового, цифрового та Шенгенського союзів), активізації процесів взаємодії в контексті формування єдиної зовнішньополітичної та військової безпеки Європейського Союзу, вдосконалення системи контролю та підвищенню ефективності комунікацій з подолання впливу російської дезінформації [64].

Поряд з окресленими сферами, експертами здійснюється пошук можливих напрямків щодо реальної трансформації передбачених домовленостями положень стосовно розширення політичних асоціативних зв'язків. Зараз функціонують окремі структури двостороннього асоціативного співробітництва між ЄС й окремими державами, якими забезпечується виконання певних повноважень шляхом утворення відповідних профільних органів, які вирішують передусім адміністративні технічні проблеми впровадження і виконання укладених угод й здійснюють постійний контакт з відповідним підрозділом Єврокомісії. Потрібно підкреслити, що найновіші реалії світових відносин ускладнюють можливість розвитку перспективи щодо майбутньої стабілізації за допомогою «Східного партнерства» [2].

Таким чином, важливість діяльності Євросоюзу з питань внутрішньої та

зовнішньої державної інтеграції країн «Східного партнерства» посилюється завдяки ухваленню Спільної комунікації Європейської Комісії та Європейського Парламенту і Ради ЄС. Мається на увазі ухвалення 18 березня 2020 року Спільного повідомлення Європейської комісії Європейському парламенту, Ради, Виконавчого секретаріату, а також економічного і соціально-гуманітарного комітетів «Стратегії Східного партнерства після 2020 року», що була затверджена внаслідок проведених за попередніми підсумками організованих структурованих комунікацій [43]. Даним документом окреслено основні сфери співробітництва країн «Східного партнерства» і Євросоюзу до 2030 року:

- Формування життєздатних, стабільних й цілісних систем (розвиток співробітництва у галузі торгівлі та економічного зростання, розширення доступності фінансових інструментів, покращення комунікаційних систем, зокрема транспортного та енергетичного сектору, здійснення інвестиційного співробітництва шляхом розширення освітніх, науково-дослідних та технологічних ініціатив, залучення інвестицій в людський капітал тощо);

- Підвищення екостійкості й адаптації до наслідків глобального кліматичного катаклізму (підвищення продуктивності споживання матеріальних та технічних ресурсів, підвищення рівня здоров'я й соціального комфорту мешканців, стимулювання зайнятості в галузі «зеленої» промисловості, популяризація альтернативних видів енергетики, сприяння розширенню виробництва місцевих та оновлюваних джерел енергоносіїв, захист навколишнього середовища, підтримка енергетичної та ядерної безпеки);

- Партнерство для прозорості урядування, добросовісного керівництва, правовладдя й забезпечення стабільності (урядування й зміцнення інституційної системи, зміцнення демократичних принципів, правової стабільності, забезпечення прозорості, впровадження успішних антикорупційних стратегій, подолання транснаціональної кримінальної інфраструктури і боротьби з міжнародною корупцією, підвищення ефективності системи органів державної влади);

- Спільна розбудова міцних, ефективних, демократичних та всеохоплюючих

товариств (впровадження адміністративної реформи та забезпечення широкої громадянської позиції, підтримка незалежності ЗМІ й надання правдивої інформації, забезпечення рівних прав та можливостей доступу до правосуддя).

Відповідно, наразі європейська стратегія щодо «Східного партнерства» балансує на межі фундаментального перезавантаження й окреслення додаткових векторів для майбутнього зростання. Ураховуючи досягнутий потенціал України, Молдови й Грузії в контексті ініціативи «Східного партнерства», додаткові можливості для розвитку зазначеної стратегії полягають у забезпеченні системного і гнучкого механізму застосування різних інструментів впливу до окремих країн-учасниць «Східного партнерства».

Згідно з дослідженням Visegrad Insight виокремлюють 4 сценарії розвитку «Східного партнерства до 2030 року», трансформація якого буде певним чином залежати від інтенсивності впливу російської сторони в регіоні, а інтереси країн-учасниць «Східного партнерства» будуть впроваджуватись відповідно до досягнутого компромісу між ЄС та Росією.

За результатами аналітичного дослідження, проведеного Інститутом світової політики, виокремлюють п'ять найважливіших пріоритетів реформування «Східного партнерства», а саме:

- Посилення безпекового компоненту ініціативи, зокрема у сфері енергетичної безпеки;
- Посилення диференціації між асоційованими та неасоційованими членами ініціативи, відповідно до рівня імплементації європейських реформ;
- Ширше застосування підходу «більше за більше» для країн-учасниць «Східного партнерства»;
- Закріплення перспективи членства в ЄС для тих країн, які досягли найбільших успіхів у впровадженні європейських стандартів та практик;
- Збільшення мобільності громадян як пріоритету діяльності «Східного партнерства» [9].

До того ж, українські аналітики разом зі своїми грузинськими та молдовськими

колегами відзначають необхідність в посиленні інтеграції та фінансової підтримки «Східної політики сусідства». Тим самим, наполягають на поглибленні євроінтеграційних процесів у форматі «Східне партнерство плюс», включаючи приєднання цих країн до митного, енергетичного, цифрового союзів ЄС та до Шенгенської зони. Це надасть можливість розширеного співробітництва з ЄС та стане стимулом для більш тісної європейської інтеграції. Такий формат підтримують і в Європарламенті, адже вже було висунуто ініціативу «Стратегія трійки 2030», литовським євродепутатом А.Кубілюсом, щоб надати більшу підтримку євроінтеграції для України, Грузії та Молдови [54, с. 160].

Як зазначив Емерсон М., «посилення двостороннього діалогу між Україною та Європейським Союзом сприятиме виходу України на лідерські позиції в межах «Східного Партнерства», що допоможе стати флагманом з-поміж інших країн-учасниць» [63].

Разом з тим, радниця Представництва ЄС в Україні М. Голуб в рамках онлайн-модулю EU Study Days відзначила, що однією з ідей трансформації «Східного партнерства» є питання залучення України та представників інших країн, які підписали Угоду про асоціацію до прийняття рішень в Євросоюзі. Такий формат буде передбачати те, щоб представники органів влади були присутніми на ключових обговореннях в Європейській Комісії та Європейському Парламенті. Це стане елементом залучення та якісним етапом співпраці, який буде означити, що Україна не тільки теоретично буде мати можливість подивитися як приймаються рішення, а безпосередньо брати участь в обговореннях, коментувати та надавати свої пропозиції.

Отже, незважаючи на те, що послідовна реалізація політики «Східного партнерства» сприяє наближенню до ЄС, сама ініціатива має багато недоліків. Одним з таких, є відсутність перспективи членства для країн політики «Східного партнерства», що перешкоджає подальшому інтенсивному розвитку ініціативи. Ще однією проблемою такого формату співпраці є виокремлення групи країн, які більше тяжіють до Європейського Союзу та показують більший прогрес у досягненнях. Тим самим, це ускладнює подальше функціонування «Східного партнерства», адже

країни-учасниці декларують різні цілі та завдання в рамках ініціативи.

Однак головною проблемою є відсутність безпекового компоненту у «Східного партнерства», що не запобігає військовій активності Російської Федерації у регіоні та її впливу на країн-учасниць.

Для реформування «Східного партнерства» відповідно до його недоліків, ЄС може запропонувати новий формат співпраці для групи країн, включаючи і Україну, які більше зацікавлені в євроінтеграції та показують кращі результати впровадження реформ:

- Надати нові стимули для імплементації європейських норм, здебільшого завдяки перспективі членства;
- Збільшити мобільність громадян;
- Виробити дієві механізми стримування та запобігання впливу Росії.

Так, 7 жовтня поточного року у Празькому Граді проходив черговий щорічний саміт Європейського політичного співтовариства (ЄПС). Учасником цього формату, поряд з іншими сусідами ЄС, була й Україна. Концепція побудови Європейського політичного співтовариства є доволі новим явищем, оскільки вона сформувалася нещодавно, у травні 2022 року, і є безпосередньою пропозицією президента Макрона, котрий заявив, що в сучасних умовах, коли процеси поглиблення ЄС є довготривалим, трудомістким і неоднозначним, ЄС доцільно прагнути до нового формату співпраці з країнами-сусідами, котрі переважно підтримують демократичні принципи об'єднаної Європи, проте не спроможні відразу приєднатися до ЄС, або ж не переслідують таку мету загалом [70].

Зважаючи на пропозицію Макрона, ЄПС представлятиме собою формат, котрий не повторюватиме існуючі сьогодні формати. Приміром, до нього увійдуть країни, включені одночасно до складу «Європейської політики сусідства» і групи країн, що перебувають у блоці розширення, а також Великобританія, яка раніше була членом ЄС. Зважаючи на те, що офіційного утвердження цього проекту ще не було, учасники ЄПС цілком ймовірно оновляться. Втім, наразі відомо, що на саміт у Празі було запрошено 17 країн, котрі не належать до складу Європейського Союзу.

Зокрема, йдеться про п'ять країн колишнього «Східного партнерства» (Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан, Вірменія); також п'ять держав на заході та півночі Європи (Велика Британія, Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн), і п'ять держав Західних Балкан (Сербія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Албанія та Північна Македонія), а також зовсім протилежні за своїм характером середземноморські країни – Туреччина та Ізраїль [70].

На даний момент ЄПС є формальною концепцією, тобто, фактично, документом, позбавленим змістовного наповнення. Здається, що максимально наближеною до дійсності є можливість трансформації оновленого формату у певне «середовище для дискусій і домовленостей», іншими словами, у своєрідний загальноєвропейський демократичний форум. Оновлена пропозиція дасть змогу прокласти нові шляхи розвитку, які відповідають сучасній геополітичній системі. Поміж можливих форматів взаємодії з ЄС слід зазначити такі:

- Оновлення та спільний ринок.

Зазначений формат пропонуватиме балканським державам і трьом приєднаним державам новий підхід до єдиного європейського ринку. Цей формат подібний до роботи Європейської економічної зони (ЄЕЗ), учасниками якої є Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн поряд із країнами-членами ЄС. Водночас він не матиме абсолютної схожості, через цілком відмінний характер згаданих країн. У контексті новітніх напрямів Партнерства, ЄС має невідкладно приступити до проведення переговорів стосовно входження до єдиного ринку в рамках цієї нової моделі. Цей крок виявиться відображенням стратегічної відповіді ЄС на європейські прагнення його східних сусідів, відповідатиме вимогам щодо стабільності в зазначених країнах і посилить їхню соціально-економічну стійкість. Після завершення бойових дій для ЄС та інших міжнародних інститутів виникне потреба надання значної підтримки для України з метою налагодження її економічного розвитку та інфраструктури. Отже, чітке бачення перспектив цілковитого приєднання до спільного ринку допоможе ефективніше використовувати очікуване широкомасштабне фінансування та допомогу у відновленні економіки країни.

– Безпека й політичне співробітництво.

Зазначений формат слугуватиме відповіддю на різку зміну геополітичної ситуації. Зазначена система створює мало перспектив щодо можливого наближення до системи колективної безпеки в Європі. Попри те, як і коли закінчиться війна в Україні, Росія продовжить залишатися небезпекою для ЄС. Наразі нереально спрогнозувати відбудову впевненості у взаєминах із режимом РФ та іншими відносинами, що дало б змогу створити міцне підґрунтя для безпеки, побудованої на спільних принципах. Країни, що входитимуть до Партнерства для розширення включно (і Україна насамперед), будуть надзвичайно уразливими до спроб Росії поневолити, виснажити та включити їх до сфери свого впливу. Необхідно, аби ЄС долучився в плановій і тривалій період до укріплення національної стабільності своїх сусідів. Низка проєктних положень, запропонованих Європейською радою з міжнародних відносин, може реалізуватися в контексті запропонованого Договору про співпрацю у сфері торгівлі та інвестицій.

Водночас ЄС слід започаткувати спеціальний формат для стратегічного форуму, завдяки якому будуть проводитися систематичні зустрічі найвищого ступеня між членами ЄС і державами, що входять до складу Партнерства з питань розширення. Якомога масштабніші відносини, запропоновані в новоствореному партнерстві, потребують зміцнення політичної зв'язкової бази. Відтак, саме завдяки виходу на спільний ринковий простір знадобиться подальша інтеграція в області права, економічних аспектів та внутрішньодержавного ринку, а відтак міцніша кооперація та оцінка ефективності зовнішньої та безпекової політики. Партнерство в країнах розширення мусить ґрунтовніше утвердитися в політичному просторі ЄС. Насамперед потрібно направити зусилля на те, щоб кожні два роки залучати очільників держав та урядів країн Партнерства для розширення Європейської ради.

ВИСНОВКИ

У роботі було порушено питання ініціативи «Східне партнерство» в посиленні євроінтеграційних процесів у країнах-учасниках, оскільки йдеться про інтеграцію, яка вважається невід'ємною частиною євроінтеграційного курсу. Проведений аналіз дозволяє зробити загальні висновки:

1. На основі опрацювання нормативно-правової бази та наукової літератури було розглянуто питання про зміст, засади та організаційну форму діяльності проєкту «Східне партнерство». Так, Стратегія «Східне партнерство» – є напрямком діяльності Європейського Союзу, направленим на покращення співпраці зі своїми східними сусідами. Безпосередньо стратегія розширення Євросоюзу зумовлена процесами інтеграції сусідніх держав й усвідомленням важливості формування партнерських відношень із суміжними регіонами. Головною ідеєю цієї стратегії є уникнення можливих розподільчих зон в регіоні Європи й забезпечення режиму стабілізації в межах Європейського Союзу завдяки активізації партнерства з суміжними державами. Започаткування «Східного партнерства» пояснювалося розходженнями серед окремих регіональних партнерів, зокрема держав ЄПС, та зростанням масштабів євроінтеграційних очікувань серед держав Східної Європи, а відтак намаганням Європейського Союзу посилити гарантії стабільності та безпекового середовища в країнах регіону завдяки нарощуванню свого політичного впливу, передусім за принципом «м'якої сили», тобто шляхом розповсюдження елементів європейської системи цінностей, стандартів і усталених звичаїв. Спільна політика «Східного партнерства», що була ініційована у 2009 році, полягала у забезпеченні необхідних політичних передумов для набуття асоціативного характеру й подальшої інтеграції через активізацію партнерства у низці секторів життєдіяльності, які забезпечать більш інтенсивне співробітництво держав «Східного партнерства» в ЄС. Результатом організаційної форми діяльності є взаємодія між ЄС та державами «Східного партнерства» на міжінституційному рівні, досягнуті успіхи у основних напрямках економічних реформ, ефективного державного управління, забезпечення ефективного використання енергії, збереження довкілля, підвищення мобільності та

розвиток міжлюдських контактів.

2. Визначено, що причинами виникнення проекту «Східне партнерство» є те, що власне, ініціатива виступила своєрідним результатом досягнутого консенсусу країн-членів Європейського Союзу відносно продовження подальшого розширення об'єднання на Схід. Водночас другою причиною виступило стремління Європейського Союзу гарантувати стабільність та безпеку в регіоні за рахунок поширення сфери свого політичного впливу на Східну Європу.

3. Проаналізовано проблематику впровадження ініціативи на пострадянських просторах. Так, політичний підхід до політики сусідства поширювався на географічних сусідів розширеного ЄС –низку держав Північної Африки, Близького Сходу, а також на пострадянський регіон, зокрема Україну, Молдову та Білорусь. Одночасно ЄПС продовжувала залишатись універсальною лінією ЄС.

4. З'ясовано специфіку впровадження стратегії «Східного партнерства» в Україні. Серед основних факторів можна виокремити те, що аспект запровадження ініціативи «Східного партнерства» є необхідним ключовим інструментом у реалізації комплексних адаптаційних перетворень в українському суспільстві, унікальним показником впровадження реформ і адаптації чинних критеріїв у галузях міжнародного партнерства до міжнародних стандартів європейських організацій, а також трансформації відносин співробітництва України з Європейським Союзом у принципово інший, сучасний спосіб.

5. Було визначено проблеми впровадження стратегії «Східного партнерства». Зокрема, узгоджена співпраця в умовах політики «Східного партнерства» покликана на поглиблення відносин з ЄС, однак запропонована ініціатива включає наявність окремих лакун у її дієвості, насамперед, щодо перспектив розширення Європейського Союзу. Йдеться насамперед про невизначеність подальшого статусу держав «Східного партнерства», що звужує потенційні напрями розвитку програми в перспективі членства в ЄС. Окремою складністю окресленого формату партнерства є виокремлення деяких країн, особливо України, що показують потужнішу прихильність до європейської інтеграції та визначаються досягненнями у просуванні

до неї. Отже, постає питання щодо викликів у забезпеченні ефективного розвитку «Східного партнерства» з огляду на те, що країни-учасниці висувають діаметрально протилежні пріоритети та завдання в рамках діяльності ініціативи. Сформувавши нові способи кооперації у вигляді угод про асоціацію, як у ЄС, так і в країнах-партнерах сформувалося уявлення, що Східне партнерство – це більше про адміністрування взаємовідносин між ними, а не амбітний політичний проєкт. Очевидно, що ЄС не висуватиме жодних нових пропозицій чи ідей, а радше сконцентрується на заклик до країн-партнерів щодо впровадження правил і положень угод про асоціацію. Такі заклики щодо реформування не є помилковими самі по собі, однак вони унеможливили нові аспекти для розвитку ініціативи «Східне партнерство».

б. Також з'ясовано, що майбутнє програми «Східне партнерство» перетворилось на значущий чинник впровадження українськими владними інституціями євроінтеграційних відносин, ставши допоміжним механізмом впливовості для впровадження міжнародних стандартів та втілення реформ в Україні. Неоднозначні розбіжності між цими чинниками, їх взаємозв'язок і взаємозалежність стримують процес реалізації оголошених євроінтеграційних прагнень країн-учасниць «Східного партнерства». Загалом ініціатива припинила своє існування у якості інструменту. Беручи до уваги війну РФ проти України й протистояння в царині безпеки між Заходом і Росією, котре, імовірно, продовжуватиметься впродовж багатьох років, ЄС мусить суттєво наростити свою економічну й політичну співпрацю з окремими країнами на сході та прийняти на себе додаткові зобов'язання відносно сусідів, що прагнуть долучитися до блоку, й співпраці з ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторська стаття Міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби для Der Spiegel // Державні сайти України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/avtorska-stattia-ministra-zakordonnykh-sprav-ukrainy-dmytra-kuleby-dlia-der-spiegel> (дата звернення: 14.09.2022).
2. Анатомія російсько-українського конфлікту (2014–2022 рр.) в епоху гібридних війн // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5937> (дата звернення: 7.08.2022).
3. Аналітичний документ «Порівняльний аналіз «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 р.» з положеннями Угоди про асоціацію: якою є додана вартість для відносин Україна-ЄС?» // Національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. С. 1–6.
4. Артьомов І. Десятиліття східного партнерства: проблеми та перспективи // Геополітика України: історія і сучасність. 2019. № 1 (22). С. 7–29.
5. Березовська І. Оновлення Східного партнерства: перспективи для асоційованих країн // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2019. № 2 (50). С. 88–91.
6. Власенко В. Перспектива членства для України в ЄС залишається відкритою // DW. URL: <https://www.dw.com/uk/перспектива-членства-для-україни-в-єс-залишається-відкритою/a-51235848> (дата звернення: 19.09.2022).
7. Вступ України до ЄС. Чи настав час для швидких і сміливих рішень? URL: <https://www.dw.com/uk/vstup-ukrainy-do-ies-chy-nastav-chas-dlia-shvydkykh-i-smilyvykh-rishen-a-61067965/a-61067965> (дата звернення: 9.10.2022).
8. Гріненко О. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: теорія і практика застосування та імплементації у національному правопорядку України (рецензія на монографію Ярослава Костюченка «Правове регулювання відносин асоціації між Україною та Європейським Союзом») // Право України. 2019. № 7. С. 264–273.
9. Екзистенціальний вимір російсько-української війни // Державна установа

«Інститут всесвітньої історії НАН України». URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekzystentsialnyi-vymir-rosiiskoukrainskoi-viiny.html> (дата звернення: 11.08.2022).

10. Євген Перебийніс взяв участь у засіданні Старших посадових осіб Східного партнерства // Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/yevgen-perebijnis-vzyav-uchast-u-zasidanni-starshih-posadovih-osib-shidnogo-partnerstva> (дата звернення: 19.10.2022).

11. Десятиріччя Східного партнерства: три поразки ЄС та шанс на оновлення // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/05/13/7096046/> (дата звернення: 13.10.2022).

12. Європейська правда. Три підходи до стримування Путіна: деталі нової стратегії ЄС щодо Росії // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/06/18/7124583/> (дата звернення: 5.10.2022).

13. У напрямку ширшої Європи: як ЄС змінює свою політику сусідства // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2019/03/5/7093564/> (дата звернення: 13.10.2022).

14. Єгорова О. І., Заїка В. С. Особливості актуалізації концепту Україна в англomовному офіційному дискурсі ЄС // Alfred Nobel University Journal of Philology. 2019. № 17. С. 251–256.

15. Між Молдовою та Сербією. Навіщо Київ погодився на новий формат ЄС та як він працюватиме // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/6/7148171/> (дата звернення: 27.10.2022).

16. Іванова В. Основні засади функціонування механізмів публічного управління у сфері зовнішньоекономічної безпеки України // Наукові інновації та передові технології. 2022. № 6 (8). С. 64–72.

17. Івженко Д. А. Амністія учасників збройного конфлікту. Межа між миром та справедливістю // Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 418–421.

18. Кодіс Є. І. Особливості реалізації програми «Східне партнерство» ЄС у сфері державного управління // Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2020. № 1-2. С. 154–165.

19. Костюченко Я. Модель інституційного забезпечення реалізації угоди про асоціацію між Україною та ЄС // Entrepreneurship, Economy and Law. 2020. С. 133–137.

20. Макаруха З. 10-та річниця заснування ініціативи ЄС «Східне Партнерство»: нагода обговорити майбутнє партнерства після 2020 // Institute of International Relations periodic Journals. 2018. № 9. С. 17–26.

21. Маруняк Є. О. Територіальний розвиток України в контексті виконання Угоди про асоціацію України з ЄС // Visnik Nacional noi akademii nauk Ukraini. 2021. № 9. С. 21–28.

22. Мелещенко Т. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеграції // Український історичний журнал : науковий журнал. 2021. № 4 (559). С. 104–113.

23. Моїсеєнко О. М. Медіація в системі вирішення спорів за угодою про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р. // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2020. С. 309–317.

24. Мурашко В. С. Особливості інституціоналізації процесів формування механізмів забезпечення національної безпеки у провідних країнах ЄС // Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 5(6). С. 147–152.

25. Огляд євроінтеграційних реформ у промисловості України // Національний Інститут Стратегічних Досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-yevrointehratsiynykh-reform-u-promyslovosti-ukrayiny> (дата звернення: 02.09.2022).

26. Опитування 92% українців хочуть вступу України до ЄС // Громадське радіо. URL: <https://hromadske.radio/news/2022/09/20/92-ukraintsiv-khochut-vstupu->

ukrainy-do-yes-oprytuvannia (дата звернення: 21.09.2022).

27. Пашков М. Україна-ЄС: до нової якості партнерства // Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/ukrainayes-do-novoi-iakosti-partnerstva> (дата звернення: 21.08.2022).

28. Пелешенко А. Механізм міжнародного співробітництва ЄС у контексті «Східного партнерства». Проблематика розвитку та перспективи. 2022. С. 1–4.

29. Пелешенко А. Перспективи розвитку ініціативи ЄС «Східне партнерство» в умовах геополітичних змін. 2022. С. 1–3.

30. Підсумки саміту «Східного партнерства»: підтримка лідерів ЄС та заява «Асоційованого тріо». URL: <https://suspilne.media/189880-pidsumki-samitu-shidnogo-partnerstva-pidtrimka-lideriv-es-ta-zaava-asocijovanogo-trio/> (дата звернення: 12.10.2022).

31. Про визначення питань, що належать до компетенції віце-прем'єр-міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 р. Офіційний вісник України. 2020 р., № 33. С. 71.

32. Про Рішення Ради асоціації між Україною та ЄС про внесення змін і доповнень до Додатка XXVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 6 червня 2019 року № 2739-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 27. С. 112.

33. Рабінович М. Л. Східне партнерство як ініціатива розвитку після перегляду програми у 2015 році: досягнення, виклики та перспективи // Київська школа економіки. 2020. С. 2–28.

34. Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами. Повідомлення Єврокомісії для Ради та Європейського Парламенту URL: http://www.delukr.ec.europa.eu/data/doc/pr_030311c_ukr.pdf (дата звернення: 22.08.2022).

35. Свято без перспектив: що планує робити Євросоюз із форматом Східного

партнерства // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/05/15/7096156/> (дата звернення: 21.10.2022).

36. Смуга перешкод на шляху до ЄС: досвід Західних Балкан, що має допомогти Україні // Центр «Нова Європа». URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/smuga-pereshkod-na-shlyahu-do-yes-dosvid-zahidnyh-balkan-shho-maye-dopomogty-ukrayini/> (дата звернення: 18.10.2022).

37. Соломенна, Т. Україна в програмі ЄС «Креативна Європа» // Сіверянський літопис. 2021. № 5. С. 242–247.

38. Спільна заява за підсумками 22-го Саміту Україна – ЄС URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za2-pidsumkami-22-go-samitu-ukrayina-yes-64321> (дата звернення: 17.09.2022).

39. Східна Європа має значення: голови МЗС Швеції, Польщі та Чехії про майбутнє сусідів ЄС // Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/02/18/7092871/> (дата звернення: 19.09.2022).

40. Східне партнерство – перспективи багатостороннього виміру // Prism UA. URL: <http://prismua.org/ear-multilateral/> (дата звернення: 13.10.2022).

41. Східне партнерство. Представництво України при Європейському Союзі URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/spivprasya-ukrayina-yes-u-sferi-zovnishnoyi-politiki-i-bezpeki/shidne-partnerstvo> (дата звернення: 13.10.2022).

42. Східне партнерство» об'єднує дві абсолютно різні групи країн, — Марія Золкіна. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва URL: <https://dif.org.ua/article/sogodni-skhidne-partnerstvo-obednue-dvi-absolyutno-rizni-grupi-krain> (дата звернення: 13.10.2022).

43. Тенєшев В. Ф. Вплив збройних конфліктів на дію міжнародних договорів // Часопис Київського університету права. 2020. № 1. С. 396–400.

44. Тимошенко Р. І., Лобко М. М. Сектор безпеки і оборони України: розвиток стратегічного планування // Наука і оборона. 2020. № 4. С. 3–10.

45. У Брюсселі підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС // Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/news/20322-u-bryusseli-pidpisano-politichnu-chastinu-ugodi-pro-asociaciju-mizh-ukrajinoju-ta-jes> (дата звернення: 29.09.2022).

46. Київ просить ЄС про нову стратегію відносин для України, Молдови та Грузії // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/10/22/7229722/> (дата звернення: 13.10.2022).

47. Фельдман В. Післямова до річної сесії Загальних зборів Національної академії наук України // Демократична Україна. 2019. С. 7–11.

48. Частка «Газпрому» на ринку газу ЄС знижується. Європейська правда. 2019 URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/08/19/650745/> (дата звернення 09.05.2020)

49. An EU recovery programme for Ukraine? Towards a new narrative for EU–Ukraine relations // Cognition, Communication, Discourse. 2018. № 17. P. 75–89.

50. Berezovenko A. The Russian-Ukrainian War in Ukrainian Political Discourse // Political Studies. 2021. № 2. P. 97–110.

51. Сидоренко С. Свято без перспектив: що планує робити Євросоюз із форматом «Східного партнерства» // Європейська правда. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2019/05/15/7096156/> (дата звернення 10.10.2022)

52. Смолій В. А., Ясь О. В. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму // Вісник Національної академії наук України. 2022. № 6. С. 3–15.

53. Eastern Partnership // The Diplomatic Service of the European Union. URL: https://eeas.europa.eu/topics/eastern-partnership_en (дата звернення 22.08.2022)

54. Kaunert A. EU Eastern Partnership, Hybrid Warfare and Russia's Invasion of Ukraine. 2022. P. 158–164.

55. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all URL: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communication-eastern-partnership-policy-beyond->

2020-reinforcing-resilience---eastern_en (дата звернення 09.10.2022).

56. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw // Council of The European Union. 2021. P. 1–22.

57. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit. 2012. P. 1–11.

58. Joint Programme Community-led Urban Strategies in Historic Towns. Council of Europe URL: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/comus/> (date of access: 09.10.2022).

59. Кавунник А. Л. Регіональні аспекти міжнародної політики Європейського Союзу в контексті «Східного партнерства» // Література та культура Полісся. 2020. № 13. С. 133–143.

60. Коппель О. А., Пархомчук О. С. Глобальні Тренди Міжнародних Відносин // Дослідження, проблеми та перспективи розвитку в галузі суспільних наук. 2020. Р. 145–162.

61. Korniienkova K. «Eastern Partnership»: development prospects and problems. // Entrepreneurship, Economy and Law. 2020. № 11. P. 291–295.

62. Kostiuchenko Y. Agreement on association with the EU in the national legal order of Ukraine // Entrepreneurship, Economy and Law. 2019. № 6. P. 354–359.

63. Matrakova M., Wolfschwenger J. Assessing European neighbourhood policy // East European Politics. 2018. № 2. P. 241–242.

64. Petrov R. Challenges of the EU-Ukraine AA's Effective Implementation into the Legal Order of Ukraine // EU External Relations Law. Cham, 2021. P. 129–146.

65. Prodi R. A Wider Europe – A Proximity Policy as the key to stability / «Peace, Security and Stability International Dialogue and the Role of the EU» // Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm?locale=en (date of access: 28.08.2022).

66. Prospects for Running a Military Campaign in 2023: Ukraine's perspective // Kyiv Post. URL: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/prospects-for-running-a-military-campaign-in-2023-ukraines-perspective.html> (date of access: 22.08.2022).

67. Seven ways the war in Ukraine is changing global science // Nature. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-022-01960-0> (date of access: 12.10.2022).

68. Шуляк А. Налагодження культурних мостів британською радою з Україною в рамках політики ЄС «Східне партнерство» // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2020. № 2 (8). С. 245–258.

69. The European media support Ukraine (Infographics) - Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення // Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: <https://www.nrada.gov.ua/en/european-media-support-ukraine/> (дата звернення: 19.10.2022)

70. Україна і ЄС активізували підготовку до «промислового безвізу» // Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3469768-ukraina-i-es-aktivizovali-pidgotovku-do-promislovogo-bezvizu.html> (дата звернення: 01.10.2022).

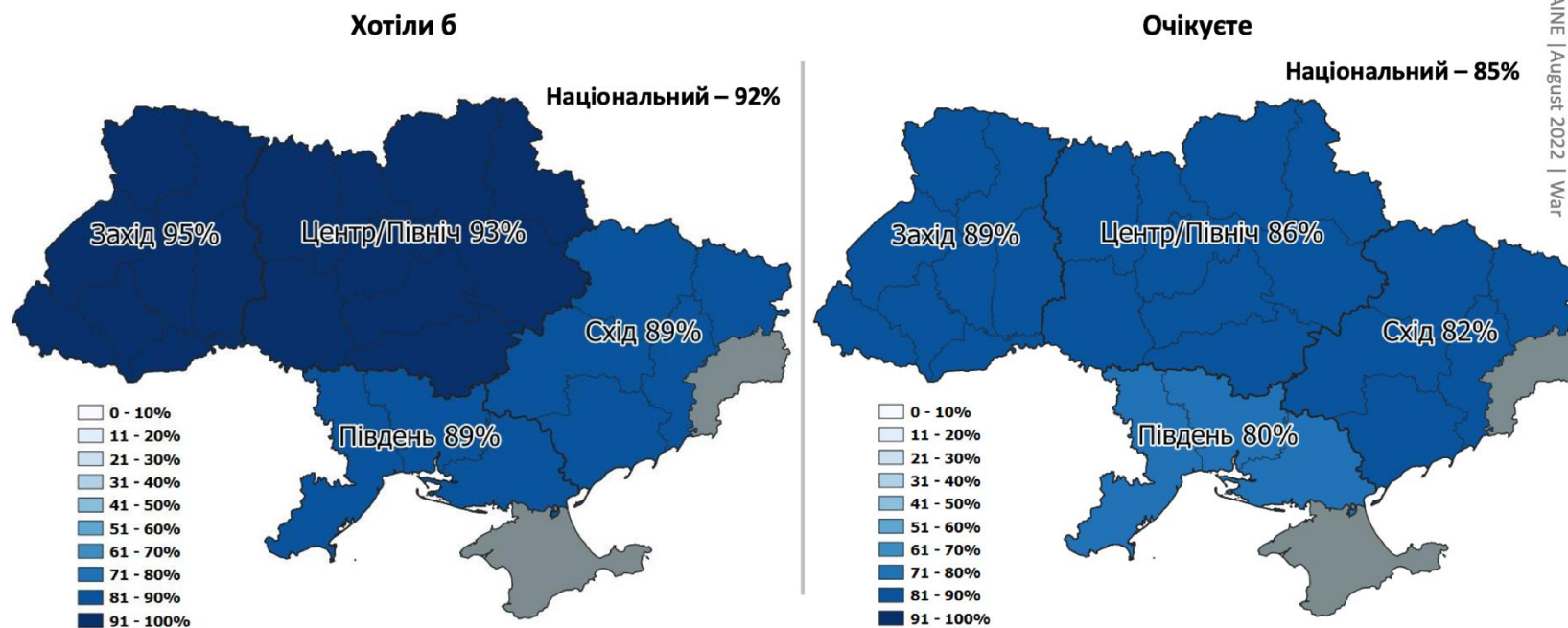
71. Williams A. J., Hadfield A., Rofe J. S. International History and International Relations. Routledge, 2012. P. 33–63.

72. Між Молдовою та Сербією. Навіщо Київ погодився на новий формат ЄС та як він працюватиме // Європейська правда. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/10/6/7148171/> (дата звернення: 27.10.2022).

ДОДАТКИ

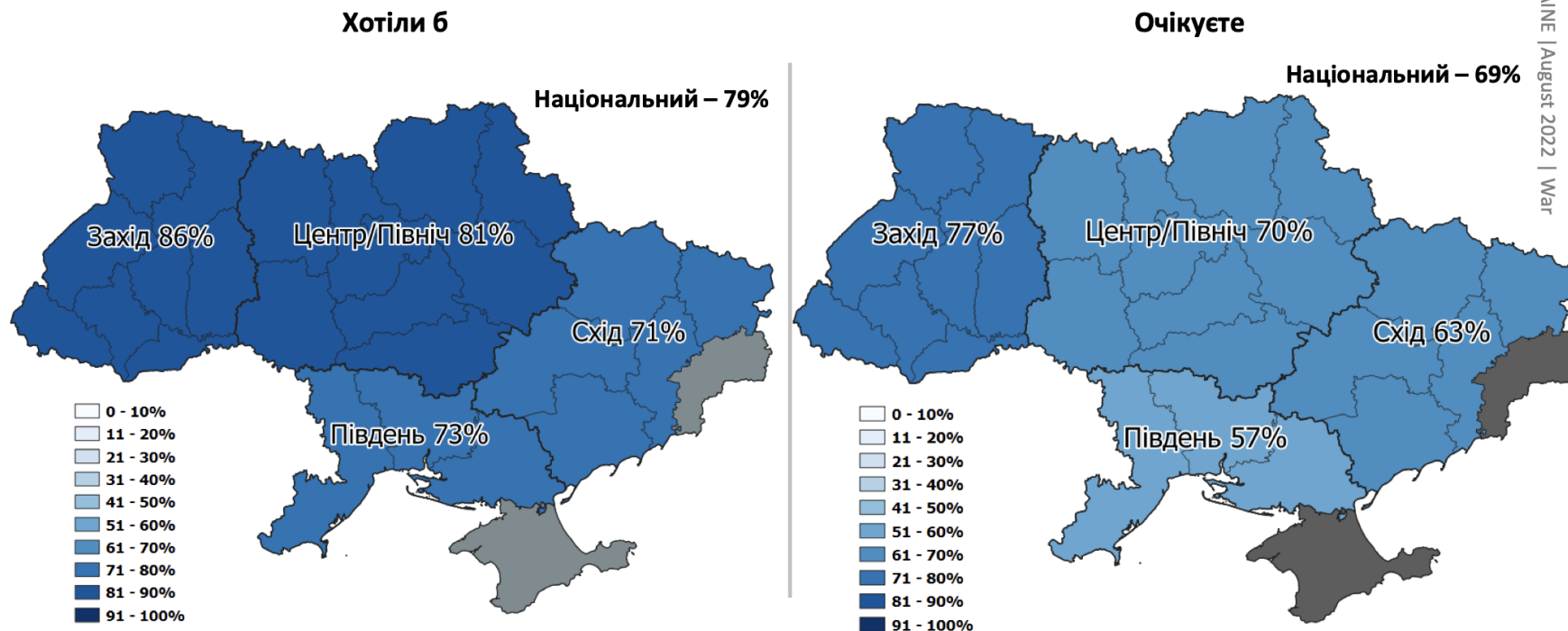
Додаток А

До 2030, чи ви хотіли б/очікуєте, щоб Україна стала Державою-членом Європейського Союзу (q27/q28 X Поселення)

Результати дослідження «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України»
Джерело: Національний демократичний інститут в Україні. Персональна безпека і вплив війн [24].

До 2030, чи ви хотіли б/очікуєте, щоб Україна стала Державою-членом НАТО (q27/q28 X Поселення)

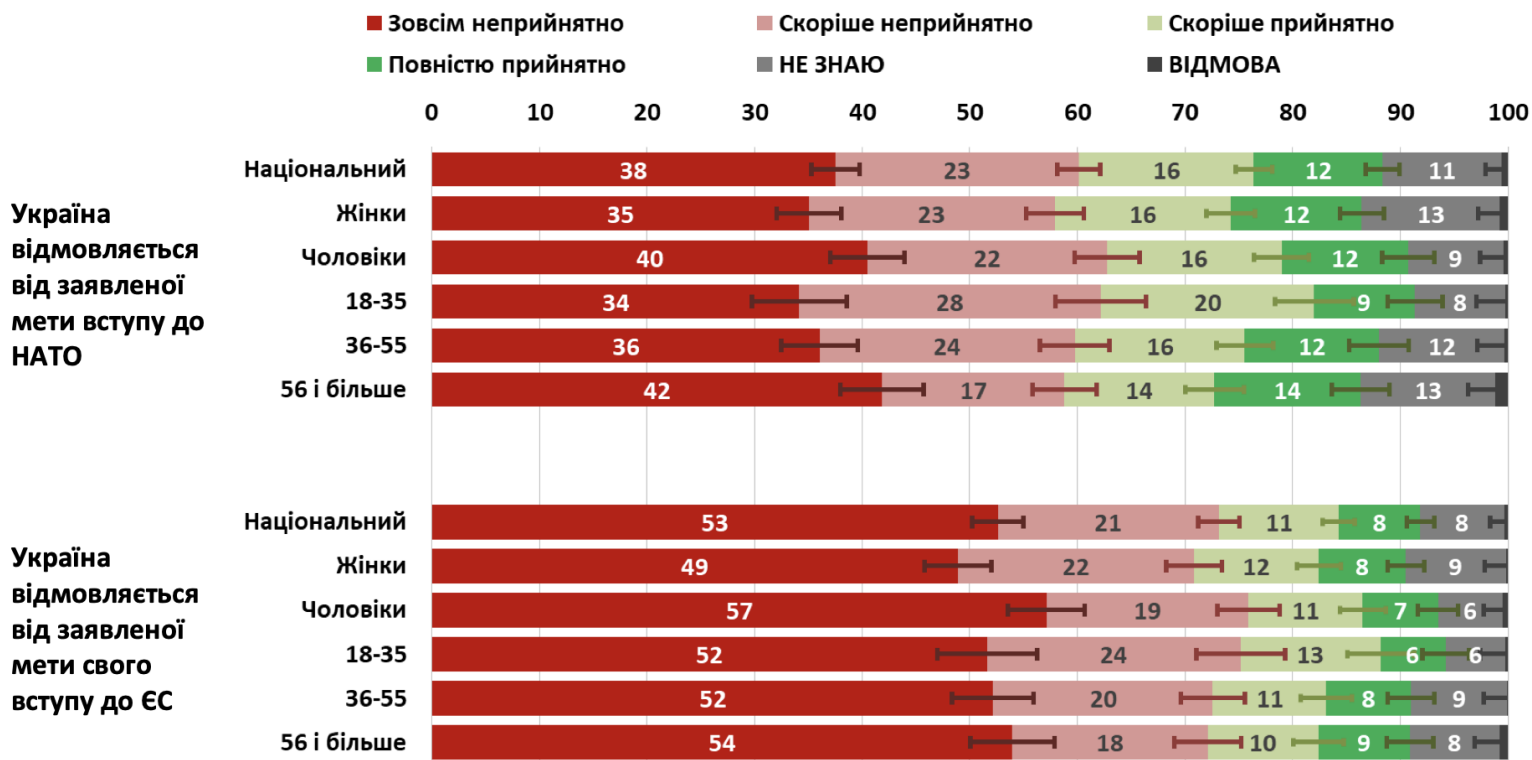

NDI UKRAINE | August 2022 | War

Результати дослідження «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України»

Джерело: Національний демократичний інститут в Україні. Персональна безпека і вплив війни [26].

Наскільки прийнятним чи неприйнятним ви вважаєте кожен з варіантів як ціну за встановлення миру? (q24)

NDI UKRAINE | August 2022 | War

Результати дослідження «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України»

Джерело: Національний демократичний інститут в Україні. Персональна безпека і вплив війни [26].

Інфографіка «Європейські ЗМІ підтримують Україну»

Джерело: Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Медійне плече Європи на підтримку України [69].